

Ordbrok over den danske zpuk

Vort modersmål er dejligt, det har så mild en klang;
hvormed skal jeg ligne det og prise det i sang?
en højbåren jomfru, en ædel kongebrud,
og hun er så ung, og så yndig ser hun ud!

De fremmede, de tænkte at volde hende sorg;
de bød hende trældom i hendes egen borg;
men just som de mente, hun var i bånd og bast,
da lo hun så hjertelig, at alle lænker brast.

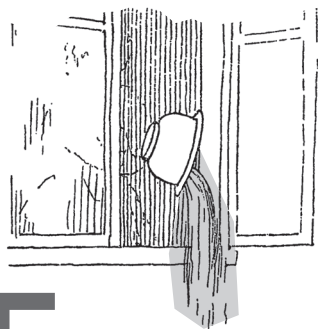
Edv. Lembcke: *Vort modersmål*, st. 1 og 4

Af samme forfatter

- Driftens fortolkninger, 1977
Den kønspolitiske tænkning, 1978, sv. udg. 1980
Søren og Regine, 1980
Psykoanalyse og psykoterapi, 1984
Kierkegaards filosofi, 1985, 3. udg. 1999
Latterens lyst, 1988, 3. udg. 2001
Drømmens veje, 1988
Narkissos og Ekko, 1989
Alice Miller, 1989
Kønnet, kroppen og selvet, 1990
Selvpsykologi, 1991, 2. udg. 1998
Den europæiske krop, 1992
Det onde, 1993, 2. udg. 2001
Livet forstås baglæns, men må leves forlæns, 1994, 2. udg. 2004;
sv. + no. udg. 1995, fin. + holl. udg. 1999
Det gode. Etik & moral, 1995, 3. udg. 2006
Man bør tvivle om alt – og tro på meget, 1996, 3. udg. 2006
Jeg er ikke noget menneske – jeg er dynamit! 1997, no. udg. 1998
5 danske filosoffer fra det 19. århundrede, 1998
Det skønne. Æstetik & kunst, 1998, 2. udg. 2001
Det sande. Erkendelse og videnskab, 1999, 2. udg. 2001
Nietzsches filosofi, 1999
Kødets lyst – tankens list, 2000
Den bedste af alle verdener, 2001
Den kløvede eros, 2002
Livets mening, 2003
Kierkegaard in Golden Age Copenhagen, 2004
At realisere sig selv, 2005
Kroppens idéhistorie, 2008
Sexualitetens idéhistorie, 2011

Peter Thielst

ORDBROK OVER DEN DANSKE ZPUK

DET lille FORLAG

Ordbrok over den danske zpuk

© Peter Thielst og DET lille FORLAG, Helsingør 2011

Omslag: www.essensen.com, med tegning af Fritz Jürgensen

Sats: BookPartnerMedia

Tryk: special-trykkeriet viborg a-s

Printed in Denmark 2011

ISBN 978-87-91220-57-9

Eftertryk og konvertering til andre medier er forbudt uden forudgående aftale med forlaget. Kopiering er kun tilladt i det omfang, allerede indgåede Copy-Dan-aftaler muliggør dette.

www.detlilleforlag.dk

Indhold

Forord 5

Ordbog 7

Leksikon 67

Efterord 77

Forord

Man siger gerne, at dansk er et vanskeligt sprog at lære. Det kan jeg ikke forstå. I daglig tale består det da kun af nogle ganske få ord og vendinger – foruden en række enkle verber, biord osv. Har man først lært de centrale udtryk og talemåder – og lært at sætte dem sammen på den rigtige måde – kan man stort set begå sig i alle situationer, tale med om hvad som helst og give sin mening til kende. Selv i skriftsproget slår disse ord gerne til, hvad den daglige dosis journalistik vidner om, og hvad selv velforberejdede taler – som statsministerens nytårstale – giver fine eksempler på. Det er først, hvis man forvilder sig ind i den store litteratur, at det går galt, for dér er dansk et helt andet sprog, men det kan man nemt undgå – ja, det er der slet ingen grund til at lære. Ellers bliver man bare uforståelig og gør andre trætte i ørene.

Alle danskere – nye som gamle – har selvfølgelig lært det moderne, funktionelle dansk, og derfor er denne lille ordbog ikke møntet på jer, men på alle dem, der kommer hertil og skal til at lære dansk. Det være sig udvekslingsstudenter, der skal finde vej til fredagsbaren, såvel som specialister på Green Card, der skal søge om skattnedslag og boligtilskud. Og det gælder alle de indvandrere, der har fået ophold og startpakke i vore flygtningelejre, samt de heldige familiesammenførte, der skal have deres gang i Udlændingenservice. Alle får brug for hurtigt at lære dansk og forstå den danske måde at kom-

munikere på. Derfor denne ordbog: en genvej til den danske kulturarv.

Nuvel, den følgende samling brokker kan også tjene et andet formål: nemlig at motivere til et lidt større ordforråd end det, der just her præsenteres. Alle i vor tid hylder *mangfoldighed* og *individualitet*, og set i det lys er det underligt, så endimensionalt og konformt vi opfører og udtrykker os rent sprogligt. Hvis det er så vigtigt at 'gøre en forskel' og fremstå en smule 'unik', er det mærkeligt, at vi sprogligt tramper rundt i de samme vendinger, floskler og superlativer og derved afstår fra enhver sproglig originalitet, variation og individualitet. Det er praktisk at holde sig til et fælles sprog, fx dansk, men det er armod og upraktisk ikke at udnytte den rigdom på sproglige afvekslinger og nuanceringer, der reelt findes.

Derfor tjener denne lille ordbog til at udstille – også til »hån, spot og latterliggørelse« – nogle af de mest slidte, idiotiske og indholdsløse ord og talefigurer, som plager det danske sprog i disse år. Der er mode, som kommer og går (og fred være med ord af den slags), men der er også udtryk, som slår rod, breder sig og dermed fortrænger store dele af det, man kan kalde den sproglige diversitet – selve forudsætningen for differentiering og personlighed. Jeg er derfor fristet til at anbefale aflæringsmetoden fra *A Clockwork Orange* (A. Burgess 1962/S. Kubrick 1971) og foreslår, at man læser og repeterer denne ordbog til akkompagnement af et rædselsfuldt, kvalmende stykke musik, således at der oparbejdes en stærk aversion mod de anførte ord, så de kun kommer i brug, når alle andre muligheder er endnu værre.

Ordbog

Vejledning. Det følgende består af en ordbog (s. 11-66) og et leksikon (s. 67-76). Ordbogens ord står i *kursiv*, både inden for eget opslag og i de øvrige, mens leksikonets begreber ikke er særligt fremhævede – kursiv anvendes herudover kun ved bog- og værkstitler. Der henvises til ordbogens opslag ved et indsat (s.d.) = se dette ord; mens der henvises til leksikonets opslag med en stjerne: * – fx nysprog*. Da der til nogle ord knytter sig samme kommentar, bringes denne kun ved det første, alfabetisk ordnede opslag, og efterfølgende henvises der så hertil.

Sproglige udtryk og mærkværdigheder er indrammet af enkelte ‘citationstegn’, mens citater, virkelige som fiktive, er indrammet af dobbelt »citationstegn«. Vær opmærksom på, at ordbogen alene rummer de aktuelt mest udbredte og slidte ord og hverken medtager diverse modeord, nydannelser og engelske låneord eller slang, sms-udtryk og lignende. Der tages i det hele taget forbehold for evt. fejl, idet ‘errare humanum est’ (GTM*).

100 millioner, 72 %, 4 ud af 5 – Tilfældige eksempler på de brøker, procentudtryk og forholdsangivelser, der som tal dukker op, når man journalistisk* vil sammenfatte, hvad en *ny undersøgelse* (s.d.) har lagt frem gennem mere udviklede talkonklusioner. Tanken er vistnok at sætte ‘tingene på spidsen’ og ‘råbe vagt i gevær’ (begge GTM*), så de skelsættende nyheder kan blive fulgt op af en række

– som regel *bekymrede* (s.d.) – ekspertudtalelser og lidt voxpop*.

Selve tallene er gerne ligegyldige, da de færreste læsere/lyttere når at fatte – omsætte til kendte forestillinger – hvad de går ud på og vil udsige, og da det i dybere forstand ikke er klart, hvad statistik egentlig kan bevise eller blot sandsynliggøre og måske gøre til meningsfulde udsagn. Den gamle vits om, at »100 millioner fluer kan ikke tage fejl – lort er godt« kommenterer én side af problemet (hvad er 100 millioner?); en anden angår de spørgsmål, man stiller de folk, man udspørger; en tredje de temaer, man vil undersøge (kun 3 ud af 10 katte 'ville vælge Whiskas').

At »4 ud af 5 fartbøller kører for stærkt« er ligesom betragtningen »Børns sprog udvikler sig med alderen« ikke overraskende. At »72 % går ind for fred« er kun kontroversielt, hvis regimet har vedtaget, at alle vil »den totale krig« (Goebbels). Procenter og talangivelser har det med at skræmme folk – manifestere krise, frygt og diffus fremtidsangst – men er i grunden blot en leg, der skal øve journalister* i at skelne mellem stort og småt og træne nyhedsoplæsere i at variere tryk og betoning; i sig selv et ædelt formål. – Se også *Undersøgelse, ny*.

Afvis – Det modsatte af i trafikken at 'vise af', for da fortæller man, hvor man vil hen, i det mindste i hvilken retning, mens den, der *afviser* noget, kun markerer, hvor han/hun ikke vil hen, og hvilke synspunkter (kaldet 'påstande', 'insinuationer' og 'vrangforestillinger') han/hun ikke vil høre mere på. Man kan kalde det at *afvise* for 'samtalens faldlem', for når noget *afvises*, udsættes det pågældende synspunkt ikke for nogen undersøgelse, overvejelse, endelige argumentation. Det slettes blot fra

tavlen, idet man vender ryggen til og går sin vej, forvisset om at man på overlegen vis har sat sin modpart til vægs.

At *afvise* er mere vidtgående end at lægge en sag eller et synspunkt 'på is', for da er der endnu mulighed for lidt klimaforandring, der kan få 'fronterne tøet op igen' (GTM*), hvorpå en vis *dialog* (s.d.) måske kan fortsætte. Det er ikke usædvanligt at afslutte en *afvisning* med ordene: »Der er ikke noget at komme efter« (GTM*), og det er egentlig en korrekt konstatering, for der er ingen argumenter at komme efter. Kort sagt: der gives ikke noget forsvar for den løgn eller det bedrag, man har udsat andre for. At fortsætte sit handlingsmønster, efter at man har *afvist* dets substans, er at handle 'mod bedre viden'; meget almindeligt i politik.

Også i kærlighedslivet kan man opleve at blive *afvist*, men da er der som regel et eller andet at komme efter, fx en tandbørste og et par sokker. Man kan endvidere blive *afvist* ved grænsen, men da grænserne er åbne, ender man i stedet i 'Udlændingesservice', hvor der bliver kræset grænseløst for én. (Om 'grænse', se også SUG*.) I psykoanalysen kaldes en *afvisning* af bevidsthedsindhold en 'benægtelse', og forskellen mellem en sådan benægtelse (ikke at forveksle med åbenlys løgn) og det at *afvise* ligger i, at det første er ubevidst, det andet overordentlig bevidst. At *afvise* er magtsprog par excellence.

Aktiviteter – Noget for børn, især udbredt på museer og biblioteker, i indkøbscentre og ved byfester. Intensiveres i efterårsferien og ved kulturnatsarrangementer. En påkrævet foranstaltning, da moderne børn er opdraget til at blive 'sat i gang', dog ikke ved tv og computer, da det altid er tændt og således 'sat i gang'. Når der undtagelsesvis

bydes på *aktiviteter* for ældre, foregår de altid i dertil indrettede *Aktivitetscentre*, da det kan gå lidt vildt for sig.

Altså – Se *Faktisk*.

Ambitiøst – Et såkaldte dobbeltord, der i sin plusform (den her anførte) anvendes, når man vil give indtryk af, at de planer og ideer, man har, er særdeles gennemtænkte og vil føre store og fantastiske forandringer med sig. Har på det politiske plan især været anvendt ved internationale klimatiltag og i forbindelse med indpakningen af diverse ‘krisepakker’: en særlig form for flidspræmier til erhvervsliv, banker og landbrug.

Nogle mener, at *ambitiøst* har at gøre med, at man ‘slår et større brød op, end man kan bage’ (GTM*), men det er helt misvisende, for når noget *ambitiøst* ikke bliver til noget eller ikke lykkes, så er det altid de andres skyld: de, der ikke vil være med eller ikke forstår den ædle tanke. Et kendt eksempel herpå er den ambitiøse plan, som Karl Marx & Friedrich Engels fremlagde i *Det kommunistiske manifest* (1848): den var både smuk og stort tænkt, men blev sat fuldstændig over styr af det ene hold kluddermikler efter det andet. Sådan ser det også ud til at gå med de mange *ambitiøse* klimaplaner, og det at noget fremlægges som *ambitiøst*, får det med andre ord til at nærme sig det utopiske, dvs. noget velment, men umuligt, lidt som at ville ‘gå på vandet’ (GTM*).

Som dobbeltord har *ambitiøst* også en minusform: *uambitiøst*, og den anvendes naturligvis aldrig om ens egne ideer og planer, uanset hvor små, ligegyldige og direkte kontraproduktive de kan være, men kun om det vrøvl og klamphuggeri, andre disker op med. Som skældsord er *uambitiøst* særlig intimiderende, når man hæfter det på en

persons karakter, hans/hendes eksistentielle habitus, og ofte har denne ondskabsfuldhed alene sin grund i, at den pågældende ikke er stresset nok og ikke vil være medlem af SUG*.

Ambitiøst/uambitiøst har stort set afløst 'visioner/uden visioner', som florerede omkring 1999-2000, dvs. op til årtusindeskiftet, hvor en ny tid ventede: at sige om andre, at de var 'uden visioner', var da at antyde, at de ikke kunne tilhøre den ny tid – at de ikke havde noget at 'byde ind med'.

Autentisk – Betegnelse for at noget er ægte, selvom det ikke er det, fx '*autentisk* krabbesalat' (farvet torskemiks) eller '*autentisk* spansk aften' (grisefest). Anvendt som personlig eller eksistentiel markør angiver *autentisk*, at den pågældende person er fuldstændig ærlig og uden (selv-)bedrag: så at sige den rene vare. At komme dertil er nemmere sagt end gjort, men så er der praktisk hjælp at hente i tidens mange selvhjælpsbøger, fx Dr. Phils *Find dit autentiske jeg. Skab dit liv ud fra din inderste kerne* – underforstået: spild endelig ikke tid på kryptiske værker af Kierkegaard, Nietzsche og Sartre, for så når du aldrig frem til det *autentiske*. (Jf. positiv tænkning*.)

Det er i øvrigt værd at notere sig, at *autentisk* kommer af det græske ord 'autos', der betyder 'selv', således at det *autentiske* er det 'selvgjorte'. Et *autentisk valg* er således et valg, man selv gør eller gør som sig selv, dvs. i sin subjektive ret (modsat under tvang eller manipulation), og det hjælper jo på mulighederne for at blive *autentisk*. Man skal blot gøre, hvad man selv har lyst til.

Ethvert selv er sikkert meget dybt, men før eller siden når man nu bunden, og vejen derned er som en række 'stadier på livets vej' (GTM*), i hvert fald *autentiske* til

husbehov. Som man sagde i gamle dage: ‘Selvgjort er velgjort’ (GTM*), men det var før, folk blev sluppet løs i Silvan.

Bane, den lange – Betegnelsen findes i to former: *den korte bane* og *den lange bane*, ikke at forveksle med ‘den lave klinge’ og ‘den høje klinge’, allerede forældede udtryk med rødder i Jørgen Leths Tour-lyrik. På *den korte* og *den lange bane* ligner meget ‘på kort og langt sigt’, men er naturligvis meget mere malende: man ser det virkelig for sig, fx som en keglebane over for en gallopbane. Da *den korte bane* (fx en *bane* kokain) er til at overskue og sige noget ret præcist om, taler man ikke så meget om den, men hellere om *den lange bane*, som ingen jo kan overskue, og alle derfor kan mene hvad som helst om.

Den lange bane er velegnet til gætterier og udtryk, der starter med »Jeg tror«, ligesom den er velegnet til afværgemanøvrer som fx »Ja, på den lange bane kan man selvfølgelig ikke vide, hvad der sker.« Udtrykket svarer da til ‘på sigt’, som desværre ikke præciserer, om der er tale om kort, langt eller bare dårligt sigt. Fordelen ved at tale om *den lange bane* er desuden, at man bliver inden for samme metaforiske univers, som når man taler om at *komme på banen* (s.d.), om end dén bane ikke er en bane, man kan tilbagelægge. DSB har gennem årene nedlagt mange *baner*, både *korte* og *lange*, men det er også en anden historie, og den er slet ikke morsom.

Banen, komme på – Betegnelse, som de fleste antager, har med fodbold at gøre (hvad den så har for dem, der ikke kan tænke på andet), men som i realiteten viser tilbage til antikkens tærskelplads og videre frem til bl.a. Shakespeares Globe og Bakkens Cirkusrevy. Det skyldes,

at fodbold først sent kom *på banen*, og at den *bane*, vi her taler om, er af en helt anden slags end den, man – også siden antikken – har benyttet til kapløb, brydning, spydkast osv. (kaldet stadion efter længden = en stadion (gr.) = ca. 192 m). Vi har ordet *bane* fra tysk, hvor ‘Bahn’ (her i betydningen ‘plan’) kommer af ‘Bühne’, der betyder scene, skueplads, platform – et særligt plan, en flade.

På dansk genkender vi ‘Bühne’ i ‘tribune’, og så er vi straks i teatret, selvom der ved større sportsanlæg også forekommer tribuner, men da i form af særlige tilskuerpladser, ikke som en forhøjning til at optræde på (scene) – og ordet trækker der på en helt anden baggrund: nemlig den forhøjning eller platform i det romerske cirkus, hvor tribunerne sad (tribun: ledende medlem af en af de tre (latin: tribus) ledende folkestammer). På den måde forbinder det romerske cirkus (fx Colosseum i Rom og arenaen i Verona) det oprindelige teater, hvis runde scene kom sig af formen på tærsk- og persepladsen (hvor de kultiske optrin, det tidlige skuespil, foregik; hvorfor Dionysos blev teatrets gud), med sportens arena og *bane* – eller ‘Bühne’ med ‘Bahn’, for nu at blive i det tyske.

For at gøre forvirringen komplet kom *bane* (‘Bahn’) også til at betegne en vej, altså ikke blot et plan (areal, jf. arena), hvor noget kan udspille sig, men også en rute eller et spor, noget kan følge eller løbe ad. Hvorfor den i sandhed *lange bane* (s.d.) er *jernbanen*, hvis forløber var den *korte bane* i skikkelse af minernes *tipvogsbaner*. Sådan er der så meget, der både hænger sammen og ikke har noget med hinanden at gøre, og nogle kalder det *komplekst* (s.d.)

At *komme på banen* betyder med andre ord at ‘komme på scenen’, dvs. gøre sin entré, give et nummer, tage ordet, fremføre et synspunkt, træde ind i handlingen

– gøre noget! Det handler således hverken om at spille en bold og lave smarte tacklinger (fodbold*banen* som metafor) eller om at komme på sporet, holde kursen og ankomme til rette tid (jern*banen* som metafor). At *komme på banen* er i grunden at gøre sig til skuespiller, at underholde og levere morale, og derfor sker det – som Marx understregede over for Hegel – at det, der første gang forekommer som tragedie, anden gang viser sig som farce (*Louis Bonapartes attende brumaire*, 1852, kap. I).

Desværre sammenblander mange teatrets scene-metafor med den, der kan siges at høre en auktion til, for der tales ganske ofte om at *komme på banen* og give et *bud på* (s.d.) et eller andet – som handlede det om at gå på grønsværen og give et skud. Det er en forvrøvlet sammenstilling, for det at *komme på banen* er ikke at lege blindebuk, ‘Tampen brænder’ eller spille Klods-Hans med lommerne fulde af mudder og kæften fuld »Halehoi«, men om at træde i karakter og bringe sine ‘betroede talenter’ (GTM*) i anvendelse. Enhver scene er til mere end stand-up, dvs. ‘ej blot til lyst’ (GTM*).

Foruden at *komme på banen* kan man også bringe noget *på banen*; som sådan er udtrykket anvendt af Immanuel Kant i *Kritik af den rene fornuft* (1781, B415, da. udg. 2002, s. 304, note 443). Peter Sloterdijk, der senere skrev en *Kritik af den kyniske fornuft* (1983, da. udg. 1989/2005), beretter om Nietzsche i bogen *Der Denker auf der Bühne* (1986), og her slår teater-metaforen igennem. At bringe noget *på banen* svarer i nogen grad til at sætte det *på dagsordenen* (s.d.).

Begejstring, begejstret – Et opløftende ord i vor ellers grå og triste krisetid; kan logisk og emotionelt næppe iagttages isoleret fra *bekymring* (s.d.), men har afgjort sin egen

berettigelse som et af de stærkeste udtryk for glæde, tilfredshed og opstemt forventning. Med andre ord et plusord, og dem skal man hæge om, for netop *bekymring* er der nok af. Problemet med *begejstring* er, at det for det meste er for stærkt: personer, der tillægges at være *begejstrede* eller selv omtaler sig som sådan, er sjældent mere end glade og tilfredse. Der går nemlig lang tid imellem, at man bliver sluppet løs i en gavebod, vinder den store gevinst i lotteriet eller får mulighed for at møde sit store forbillede og idol – eller oplever, at mange års krig og undertrykkelse slår om i fred og frihed.

I de nævnte situationer er der grund til at være *begejstret* og tale lystigt om denne sjælstilstand, men det er svært at svinge sig op til dette udtryk, blot fordi ugens tilbud i Brugsen er forløren hare, lønforhandlingerne gav to kroner mere i timen, eller vejrudsigten lover hvid jul. Der er meget, man kan blive overrasket over og derfor glæde sig over, fx at fortorvet er skovlet fri for sne, og at posten kommer til tiden, men ligefrem at være *begejstret* i den anledning er nok at rutte med humøret. Ikke desto mindre dukker ordet hyppigt op i samtaler: Mette fortæller, at hun er *begejstret* for sin nye kollega, og Søren siger, at han er *begejstret* for sin gamle bøllehat. Ja, der skal ikke meget til.

Engang var vi mere kritiske, sure og gnavne end just *begejstrede* – den sørgelige virkning af alt for meget freudomarxisme, økofeminisme og 'atomkraft nej tak' – men så gjorde den glade rockgruppe Gnags noget ved sagen og udsendte lp'en *Plads til begejstring* (1986). Siden er der gået 'Rytme-Hans' i det meste, og forbruget af lykkepiller stiger lystigt. Så hvorfor ikke også citere Arthur Rimbaud (*En tid i helvede*, 1873): »Lad den komme, lad den komme, tiden hvor vi *begejstres!*«

Bekymring, bekymret – Men alt er dog ikke, som det skal eller burde være, og så der grund til *bekymring*. *Bekymring* er ikke det modsatte af *begejstring* (s.d.), selvom megen tale og nyhedsformidling pendler mellem disse to udtryk, som om sproget ikke magter nuancering og præcisering. Det modsatte af *begejstring* er ærgrelse eller nedtrykthed, men *bekymring* er både noget meget mildere og noget meget værre – det er en tilstand af uro og usikkerhed, en art krise i sjælen, der dog ikke angår sjælen selv, men noget udenfor.

Det usikre har ikke med tilfældighed (kontingens) at gøre, som når man slår plåt og krone om en sag: her er man ikke *bekymret* for, at det bliver plåt, for i så fald skulle man have afholdt sig fra at afgøre sagen på den måde. Nej, det usikre har sådan set med en vis vished at gøre: en forventning om, at noget går galt, en fornemmelse af og måske delvis indsigt i, at det vil gå galt, men uden at man er sikker på, at det vil ske. I dén situation er man *bekymret*, eller bliver det i det mindste let, og den slags situationer rammer hyppigt det moderne menneske, som til tider slides op af at være *bekymret*. Se blot forsiden af Søndagsavisen 7.1.11: »Vi vil ikke have børn i sengen. I mange familier er mors og fars soveværelse børnefrit område. Eksperter er bekymrede.« – og tænk så på, hvis forældrene gerne ville have børn i sengen: så var der sandelig grund til *bekymring*.

Der er noget hændervridende ved at være *bekymret*, noget appellerende – som i udtrykket »Jamen, så gør dog noget!« Og som eksemplet ovenfor allerede har vist, så kalder *bekymring* på eksperter, der kan be- eller afkræfte grunden til *bekymring*, og efterfølgende på nogle politikere, der kan 'tackle' og 'håndtere' sagen, fx ved at kræve en 'redegørelse' fra den relevante minister, nedsættelse

af en 'undersøgelseskommission' eller indsættelse af en 'task force'-enhed. »Med lov skal land bygges« (GTM*), og med 'foranstaltninger' skal *bekymringer* fjernes. Ellers er der for alvor grund til *bekymring*.

Nogle forveksler *bekymring* med engagement og mener, at det at være *bekymret* er et tegn på, at man er optaget af sin samtid og sine medmennesker, kort sagt: at man ikke blot taler om at *forholde sig til* (s.d.) et eller andet, men reelt gør det. Det er nu at gå for vidt. At tilkendegive, at man er *bekymret*, er højst en temmelig gratis og holdningsløs måde at være engageret på – eller at være engageret i sin egen *bekymring* på.

Blive bedre til – At indrømme fejl og forsømmelser er ikke lige 'oppe i tiden', så derfor gælder det om at sige noget, der ikke udstiller, hvor ansvarsløst, inkompetent og kalkuleret skadeligt man har handlet. Omvendt må det godt antyde eller medgive, at man er til at tale med og er parat til at se på, om noget kan ændres. Man kan derfor starte med at sige: »Vi er opmærksomme på problemet og følger udviklingen tæt« (måske ligefrem 'time for time'), men det afgørende er afslutningen: »Det kan vi altid *blive bedre til*.« – Som da videnskabsminister Charlotte Sahl-Madsen blev spurgt, om ikke regeringen led af 'metaltræthed': »Jeg oplever en ansvarlig, energisk og visionær regering. Men det er rigtigt, at vi skal *blive endnu bedre til* at...« (Pol. 19.2.11)

Det vigtigste er at sige noget *positivt* (s.d.), uanset om man har tænkt sig – har råd til – at gøre noget ved sagen eller overhovedet evner at rette op på de svigt og den uduelighed og arrogance, man har indrettet sig med. Smil, find den imødekommende stemmeføring frem og sig: »Jamen, det kan vi helt sikkert *blive bedre til*.« Der kan

altid suppleres med en sætning om, at *fremadrettet* (s.d.) vil man have mere *fokus på* (s.d.) dette eller hint – hvilket reelt er ligegyldigt, blot man *signalerer* (s.d.) energisk handlekraft.

I psykolog- og pædagogkredse sagde man tidligere: »Det skal vi være mere obs på.«, og alle var beroliget. ‘Obs’ var som en tampon: den opsugede alt og gjorde – ligesom »det kan vi *blive bedre til*« – ‘minusdage til plusdage’. (Nuvel, hr. kritiker, det var Tampax, der sagde dét.)

Bud på – Egentlig et synonym for ‘mening’, men uden at der siges noget om kvaliteten – rimeligheden, relevansen, begrundelsen, substansen – af denne. Udtrykket kommer fra auktionsverdenen, hvor de, der ønsker at handle, byder hinanden (og især slutprisen) op ved at give et økonomisk *bud på* den genstand, der aktuelt er sat på auktion. Således at det at give et *bud på* en bestemt ting, man gerne vil købe, følger den regel, at man altid angiver et beløb, der ligger over det forrige – ellers er man til grin og kommer aldrig hjem med noget. Den, der giver et *bud på* noget i en diskussion, ser ofte ud til at følge samme regel, nemlig med superlativer og andre overdrivelser at få sin mening til at ligge over og trumfe de andres.

Den, der ved en auktion får hammerslag for sit bud, er den, de andre ikke vil byde over, og han/hun er på en måde den eneste, der får sit *bud på* genstanden anerkendt. På visse åbne markeder kan man også handle ved at give et *bud på* det, man ønsker at hjemtage, og da er det sælgeren, der suverænt afgør, om det er en tilstrækkelig handelspris – hvis ikke, kan man forsøge at sjakre eller prutte om prisen, dvs. ud fra to forskellige prisniveauer nærme sig et for begge parter acceptabelt mellempunkt. Den slags lader sig i diskussioner kun gøre bag lukkede

døre (fx ved overenskomstforhandlinger; se *Knaster*), mens åbne *bud på* en løsning sjældent resulterer i andet end en 'livlig debat': så gik tiden med det, og deltagerne undgik både at bøje sig og komme korporligt til skade (jf. diverse debatter i radio og på tv).

Både på auktionen og på markedet kan man med andre ord afgive *bud på* en ting, uden at det fører til noget, og det er afgjort dette træk, der har fået udtrykket til at gå ind i politik og gøre sig gældende i andre sammenhænge, hvor det er enkle meninger og stive synspunkter, der kommer til at afgøre en sags udfald – mere end det er gode grunde, logiske slutninger og videnskabelig erfaring. At give et *bud på* en sag er at ytre sig og pege på en handlemulighed eller en ny position. Den kan være helt 'ude i skoven' (GTM*), men det betyder ingenting, for jo flere *bud på* en sag, desto mere demokratisk kan den afgøres.

For demokratiets skyld bør man derfor så hyppigt som muligt give sit *bud på* en mening, og det er vel derfor, at vi så ofte opfordrer hinanden til at *komme på banen* og give et *bud på* en løsning. Det at give et *bud på* noget kan i mange tilfælde ligne det rene gætværk, men det gør heller ingenting, for nogen skal jo gætte rigtigt – og sende alle de andre *bud på* sagen til tælling. Ligesom i auktionshuset og i basaren.

Det at give et *bud på* noget kan også udtrykkes ved, at man 'melder ud' eller 'byder ind' (begge udtryk hentet fra kortspil), mens det at 'byde op' er noget helt andet.

Boomer – Verbum for stærk bevægelse, underforstået: opad – ligesom 'brager', 'buldrer', 'eksploderer', 'stormer' og 'tordner' i disse ords overførte betydning. *Boomer* kommer af det engelske 'boom', som henviser til en lyd-

effekt (drøn, rungen), ganske som i flere af de nævnte danske paralleludtryk. At noget *boomer*, har dog intet med lyd at gøre, men nok med en bevægelse så voldsom, som kom den fra en eksplosion – stadig i opadgående retning, som når vi taler om en stigning. Ordet anvendes imidlertid ofte for at dramatisere og agere blikfang, fx i avisoverskrifter og i optakten til indslag i radio/tv-nyheder, men er gerne helt misvisende, da den stigning – bevægelse i salg, pris, udbredelse – der er tale om, procentuelt set er til at overskue.

Selv da boligpriserne steg betragteligt midt i 2000'erne, var det over nogle år, og ingen vil finde på at sige, at noget *boomer*, når stigningen fordeler sig over så lang tid. *Boomer* er et øjebliksbillede, netop tænkt til at visualisere noget, man ikke kan se. At noget *boomer*, eksploderer eller brager, buldrer, stormer og tordner frem, gælder i almindelighed kategorier (en gruppe eller genre), men ikke enkeltting eller personer. Man siger således, at salget af krimier *boomer*, mens den enkelte krimi 'hitter', og det hænger givetvis sammen med den hitliste-tænkning*, som overalt omsætter sig i bestseller-liste. En genstand (bog, cd, tøjmærke) kan 'storme' ind på en hit- eller bestseller-liste, men den 'hitter' først, når dens salg har lagt sig i toppen af listen. At sige, at Sara Blædel (krimiforfatter, hvis bøger flere gange har 'hittet') *boomer*, nærmer sig det frække og upassende.

Mabel-*hittet* »Boom-boom« fra slutningen af 1970'erne handlede om en forelskelse, der får hjertet til at slå meget højt, ja, så man ligefrem kan høre det (»Det siger boom-boom...«). Den folkelige version fik imidlertid sangen til at handle om den bombemand, der dengang huserede, og det fik første linje til at lyde sådan: »Det sagde boom-boom, da bombemanden sprang.« Her går det eksplosive

og lydige op i en højere enhed, men det var også før, man begyndte at tale om, at noget *boomer* og 'tordner frem'. Udtrykket står i modsætning til 'styrtdykker', for man kan ikke *boome* nedad.

Dagsorden – Et af de mange gamle, danske ord, som har fået nyt liv i kraft af engelsk, eller rettere: i kraft af talemåder på engelsk. En af de mest udbredte handler om 'agenda', om at få noget 'on the agenda', helst 'high on the agenda' eller 'at the top of the agenda', hvorved det vel er lykkedes én 'to set the agenda'. På dansk handler det om at få noget 'højt op på *dagordenen*«, »øverst på *dagsordenen*«, så man har formået at »sætte *dagsordenen*«. Det er meget mere end at have et *bud på* (s.d.) noget; det viser, at man er *kommet på banen* (s.d.) og har lært at 'tage handling på' folks *bekymringer* (s.d.).

Man skulle tro, at alt dette med *dagsorden* var groet i Foreningsdanmarks kolonihave, men det er det ikke, og det har sine grunde. Den *dagsorden*, der styrer enhver generalforsamling i Foreningsdanmark, har nemlig en række faste punkter (valg af dirigent og referent, formandens beretning osv.), og først når de er overstået, kan man komme til at behandle de spørgsmål og forslag, som medlemmerne i god tid har bedt om at få på *dagsordenen*. Her er ingen mulighed for, at en sag kan komme 'højt eller øverst på *dagsordenen*', og ingen kan på nogen måde 'sætte *dagsordenen*'. Friske initiativer og indfald henvises til punktet 'eventuelt', hvor der sædvanligvis ikke kan vedtages noget. Glem derfor alt om Foreningsdanmarks *dagorden*, når du vil begå dig på moderne dansk.

Dedikeret – Endnu et ord, der i sin moderne og mest udbredte anvendelse skyldes påvirkningen fra engelsk,

idet man tidligere på dansk alene talte om at *dedikere* (tilegne) en bog eller et musikstykke til en bestemt person, dvs. anføre en dedikation, trykt eller skrevet som personlig hilsen. Ordet (også det engelske ‘dedicate’) kommer af det latinske ‘dedicare’, der betegner at indvi eller tilegne. Når *dedikeret* er noget, man siger om sig selv eller om en kollega som en egenskab, indebærer det, at man har indviet – bedre: viet – sin person til et særligt arbejde, en bestemt sag.

På engelsk – og business-dansk – taler man i så tilfælde også om at være ‘committed’, at man har betroet sig helt til en sag, som man nu helliger (jf. indivi) al sin energi til. At tale om sig selv som *dedikeret* har til hensigt at *signalere* (s.d.) målrettedhed, loyalitet og dynamisk stræben, og som sådan tenderer det SUG*. Udtrykket minder i øvrigt om Nazitysklands brug af ordet ‘fanatisk’ (jf. LTI*, 2010 s. 74ff), som dengang var et plusord for at fremhæve sin vilje, kraft og entusiasme – mens det i dag mest er et minusord til karakteristik af folk, der er blevet lidt for *begejstrede* (s.d.) i en særlig retning: fx religiøse fundamentalister. Derfor har vi udskiftet ‘fanatisk’ med ‘energisk’ (se *Blive bedre til*) – og *dedikeret*. Hvorfor det er indlysende, at man ikke kan tage sig af småting og latterlige indvendinger.

Det er da klart, at... – Velkendt startreplik for selvfølgeligheder og fuldstændig indlysende kendsgerninger, som der ikke er grund til at argumentere nærmere for, end-sige komme mere detaljeret ind på. Indgår ofte i sætninger, der senere ændrer retning i kraft af et ‘men’. Først fastslår man med en åben og tillidsvækkende gestus, hvad man er enig med sin modpart i, og derpå kommer forbeholdet eller kursændringen: »*Det er da klart, at jeg ikke er racist, men...*« Denne sætningsintonation kan isoleret

set dække mindst tre forskellige udsagn: 1) »Det er sgu da klart – tror du, jeg er åndssvag!« 2) »Det turde (burde) være indlysende for enhver med bare lidt omløb i hovedet« eller 3) »(Egentlig ved jeg ikke en skid om det her, men jeg tager chancen og siger:) *Det er da klart, at...*« – Er det ikke klart, så bli'r det det!

Dialog – Et såkaldt futurum-ord*, der betegner noget, som er henlagt til fremtiden: noget, man skal have, men ikke tage lige nu: »Det må vi have en *dialog* om.« En forløber for udtrykket var den såkaldt 'kritiske *dialog*', som den danske regering henholdt sig til under Rushdie-sagen i begyndelsen af 1990'erne, og som bestod i, at man – ved lejlighed, når det nu faldt for – ville sige til Irans ministre, at man ikke brød sig om ayatollahens fatwa. Reelt var der ikke tale om nogen *dialog*, dels fordi man gerne glemte at sige noget, når omtalte lejlighed bød sig (af hensyn til den danske fetaeksport), dels fordi iranerne blot svarede 'Nå!'

Mange gange kan det se ud, som om det er det samme svar ('Nå!'), man er ude efter, når man tilkendegiver, at »det må vi have en dialog om«. Man får da en mistanke om, at der egentlig er tale om en slags envejskommunikation – som når man giver en besked – eller om en rituel udveksling af synspunkter, hvorefter man siger 'Nå' og 'Nå' til hinanden, folder hænderne og lægger *dialogen* ned. Visse *dialoger* med det amerikanske udenrigs- og forsvarsministerium om USA's ret til militært at agere i egen ret på Grønland har afgjort haft denne karakter, og flere forældre/hjem-samtaler har det også – og møder det kritik, kan man da altid erklære sig »villig til at tage en ny *dialog* om det«.

Ordet har næsten helt afløst det gamle og danske

‘samtale’, som i sin kerne måske nok betegner en meget mere forpligtende og langvarig proces (jf. H. Koch: *Hvad er demokrati?* 1945; 1960 s. 24). Det ligner mere vendingen »Det må vi da snakke om«, der også har karakter af futurum-ord*, modsat udtrykket »Kom nu, lad os dog sætte os ned og tale om tingene.« Der er noget instrumentelt og praktisk over det at have en *dialog* om noget; det er som et overkommeligt punkt på *dagsordenen* (s.d.), noget, man klarer på få minutter, hvis man altså husker det – lidt som at pille næse om morgenen.

Af samme grund hører en *dialog* ikke hjemme i tidens ‘samtalekøkkener’, hvor man jo skal ‘komme hinanden ved’ (GTM*) og løse parforholdets uendelige kriser – hvis man da ikke går i ‘samtaletterapi’, der i sig selv er noget ganske andet end en *dialog*. Skulle nogen en dag finde på at udbyde *dialog*-terapi, må det være for at lære folk at føre en *dialog*, og det er »sikkert en fremragende idé«, som Gandhi sagde, da man spurgte ham, hvad han mente om demokrati.

En særlig etik kaldes undertiden *dialogisk* etik, men den hedder rettelig ‘diskursetik’. Da denne ordbog ikke rummer så avancerede fremmedord, må vi lade sagen ligge og blot notere, at den *dialog* eller ‘diskurs’, der her inddrages for at opstille en etisk procedure, så godt som intet har med den *dialog* at gøre, der fremgår af sætninger som: »Det må vi have en *dialog* om.« (Se evt. J. Habermas: *Diskursetik*, 1983, da. udg. 1996.)

En sidste afgrænsning kan være på sin plads, idet nogle anvender *dialog* parallelt med ‘italesættelse’: »Det må vi se at få italesat.« Vrøvl og humbug, men gå selv til arnestedet (M. Foucault: *Viljen til viden*, 1976, da. udg. 1994 s. 24) og konstater, at det er et mere specifikt idéhistorisk begreb. Og så havde jeg nær glemt, at den store

‘rorgænger’, SF’s Gert Petersen, i 1957-59 redigerede *Dialog* – jo, fandeme redigerede, ikke blot havde et *bud på* (s.d.).

Drømme- – Forstavelse til en række ting og begivenheder, som ved denne sammenkobling løftes op i en lykketilstand, der er tæt på *begejstring* (s.d.). Oprindeligt et fænomen, hvor man skelnede mellem natlige *drømme* og dag-*drømme* og hidkaldte henholdsvis en psykoanalytiker og en utopist for at få dem tydet. Senere blev *drømme* betegnelsen for en marcipan- og cremedessert, der smager himmelsk, og det har fået *drømme-* til at betegne noget ideelt og herligt – for nattens drømme rummer som bekendt også en del mareridt.

Der er nu også en vis afsmitning i betydning fra dag-*drømme*, idet de fleste konstruktioner med *drømme-* har noget utopisk og finalt over sig: her er ikke noget bedre eller højere at sigte efter, målet er fuldt. Det gælder såvel *drømmestudium*, *drømmebolig*, *drømmekøkken*, *drømme-rejse*, *drømmejob* og *drømmefyr* m/k. Dertil følger sig fænomenet *drømmefødsel*, som er en royal tvillingefødsel uden kejsersnit og derfor ret sjælden: noget, der næsten kun foregår i drømme eller i eventyr (jf. ‘eventyrligt’). At tænke og tale i *drømme-* knytter sig til positiv tænkning*.

At ordet (forstavelsen) snyder lidt, ser man af, at mange skifter studium, flytter fra den ene bolig og fyr til den anden og springer fra job til job. Det forventes dog, at man, hver gang man lander et nyt sted, erklærer, at det er ens *drømme-XX*. Det forholder sig således med disse *drømme-XX* som med det ‘sande selv’: de lader sig udskifte, endda ganske smidigt og uden at miste den glamour og lykkefølelse, som *drømme-*etiketten konkretise-

rer. Byttemarked for *drømme*: se ‘Serielle parforhold’ og ‘Drømmegruppe’ i et psykologisk leksikon.

Efterløn – Ordet er nedlagt; se tidligere udgaver af denne ordbog.

Enestående – Adjektiv i slægt med *unik* (s.d.) og længere ude i familie med udtrykket at *gøre en forskel* (s.d.). Skal fremhæve, at et eller andet – en person, en oplevelse – er noget særligt, noget helt for sig selv, noget, der kun findes dette ene eksemplar af. For at være *enestående* er det således ikke nok at gå i tøj fra Limited Edition; man må få det syet eller selv lave det, så der kun er ét sæt, individuelt i sig selv og tilpasset den enkeltes individuelle person.

Så er det *enestående*, og da der ikke er nogen ende på variationsmulighederne i alt, hvad vi omgiver os med og tager til os som en del af os selv, så er der – i princippet – heller ingen ende på det *enestående*. Som betegnelse dukker det da også op i tide og utide og beviser, at verden er blevet langt mere *mangfoldig*, personlig og individualiseret i de senere år. Dét tør man kalde *enestående* i betydningen *historisk* (s.d.), og vil man ikke tro det, så er det fordi, det er ‘helt *utroligt* (s.d.)’.

Faktisk – Ord, der ikke længere betyder noget og derfor med fordel kan sættes ind i hver anden sætning, så man viser, at man er med på noderne (neutralt Børge-ord*). Tidligere markerede *faktisk* en kontrast, en uventet kendsgerning, et træk på trods af givne fakta – som i sætningen: »Jeg har spist pomfritter og flødeskumskager hele dagen og er *faktisk* ikke mæt« eller: »Hele min familie døde ved jordskælvet, men jeg er *faktisk* ikke ked af det.«

Sådan fungerer *faktisk* ikke længere, eller rettere: da

faktisk faktisk dukker op i hver anden sætning og uden at markere noget overraskende eller usædvanligt, så har *faktisk faktisk* ikke længere den betydning, som *faktisk faktisk* havde før – ja, sådan er det *faktisk*, og *faktisk* står der *faktisk* 11 gange i denne sætning, for *faktisk* kommer der nu et punktum. Hvis *faktisk* er en art understregning, så er det i dag en falsk understregning – ligesom hvis man på skrift fremhæver hvert andet ord ved brug af kursiv, spatiering og halvfed (ikke ualmindeligt hos den store Kant: se *Banen og Kant*).

Beslægtet med brugen af *faktisk* er anvendelsen af *altså*, der nok i højere grad fungerer som Gitte-ordet* ‘ikk’ oss” og det engelske ‘you know’, dvs. som en lille pause eller jingle, der skal medvirke til at fastholde lytteren og skærpe opmærksomheden. Hvor ‘ikk’ oss” søger at opnå denne virkning ved at appellere til enighed og fordragelighed, og hvor ‘you know’ slår på, at lytteren er med på tankegangen eller lige så begavet som én selv, fungerer *altså* – og *faktisk* i samme rolle – lidt mere tve-tydigt:

På den ene side røber man en smule nervøsitet (et dirrende og *fascinerende* (s.d.) ‘nærvær’), og på den anden side tager man sig sammen og hanker op i sin tale: »Vi var i byen i går... altså, på café« eller: »Det lyder spændende, altså, hold da op, hvor spændende!« I begge eksempler kan ‘altså’ uden videre erstattes af *faktisk*, og Dansk Zpuknævn anbefaler af hensyn til *mangfoldighed* (s.d.), at man skifter mellem det ene og det andet eller anvender dem sammen – samtidig med at man supplerer med det populære ‘simpelthen’, der altid kvikker op: »Det er simpelthen helt vildt, *altså, faktisk* enormt vildt, egentlig.« Så kan det ikke siges mere tydeligt og overbevisende.

Fascinerende – Pragtfuldt ord til at sige pragtfulde ting med, især fordi det ligger sitrende godt på tungen, hvis man kan få ‘sc’ til at lyde som et dobbelt ‘s’ eller et ‘zs’. Egentlig betyder det ikke andet end ‘spændende’, som heller ikke betyder noget (jf. Børge-ord*), med mindre der er tale om noget nervepirrende i en krimi eller gyser.

Engang var *fascinerende* reserveret særligt fortryllende (egtl. forheksede) øjeblikke, hvor hele ens opmærksomhed blev suget ind i *begejstring* (s.d.), men den demokratiske udvikling af sproget har heldigvis gjort, at der ikke længere er noget snobbet eller eksklusivt ved at tale om sin *fascination*. Blot man er det mindste optaget af en sag eller et kort øjeblik indfanges af en ting (fx under ‘shopping’), og situationen i øvrigt er præget af velbehag, så er der ingen grund til at fedte med udtrykket »Nej, hvor fascinerende!« Især kunst og intellektuelle spørgsmål virker på nogle mennesker *utroligt* (s.d.) *fascinerende*, forstå det hvem der kan.

Flot – Tidligere et ejendomsæglerudtryk for lejligheder, der var shinet lidt op, men ikke ligefrem gennemgribende istandsat. Nu et meget anvendt adjektiv for, at noget er smukt og godt, måske ‘godt nok til prisen’ eller ‘pænere end som så’ (GTM*). Man kan understrege, hvor *flot* noget er, ved bekvemt at gentage ordet: *flot-flot* – fx er karakteren 7 *flot*, mens 12 er *flot-flot* eller *mega-flot*. En anden mulighed er at sætte *rigtig-rigtig* (s.d.) eller ‘meget-meget’ foran, men i så tilfælde er det klogt at nøjes med ét *flot*.

Ordet betyder egentlig ‘flyde ovenpå’, jf. det at bringe et skib *flot*, som, når det lykkes, kan siges at være ‘*flot* gået’. I dag har man indtryk af, det er selve ordet, der ‘flyder ovenpå’, og at for meget *flot* – *flottenhejmeri* – kan

få sproget til at gå på grund. At 'flyde ovenpå' indebærer at være på overfladen, og noget *flot* er af samme grund 'overfladisk'. Det skal man ikke være ked af, for det betyder, at det overfladiske 'ikke er så ringe endda' (GTM*), idet det netop tager sig *flot* ud. Husk at skin har skin.

Fokus på – Endnu et populært futurum-ord*, der fortæller, hvad vi skal eller bør, men ikke gør lige nu, for lige nu fortæller vi blot, hvad vi vil. Der skal sædvanligvis sættes et 'mere' foran *fokus på*, dvs. *mere fokus på*, eller et 'blive bedre til' (s.d.) at have', dvs. *blive bedre til at have fokus på*. Det hænger sammen med, at hvis man alene ønsker *fokus på* en sag, så indrømmer man, at der ikke før har været *fokus på* den, heller ikke fra ens egen side – og det er der ingen grund til at *signalere* (s.d.).

Fokus på er som regel noget, man beder andre om at have eller få (udøve, tage sig af), men man kan også inkludere sig selv og sige: »Det må vi have mere *fokus på*«, og i så fald bidrager man til at få det pågældende emne på *dagsordenen* (s.d.), ja, måske endda 'højt op på *dagsordenen*', og det er jo store sager.

Fokus på indebærer en målrettet opmærksomhed, at blikket fæstnes på en given sag for få gjort noget ved den: først når problemet er løst eller nedbragt væsentligt, kan *fokus* rettes et andet sted hen. Og her har vi problemet med det, som vi i det daglige taler om, at vi skal have *mere fokus på*, for det er alt for meget til, at det kan lade sig gøre på én gang: dels kan ingen have blikket rettet mod så meget uden at blive alvorligt synsforstyrret, dels – og det er jo sagens kerne – har vi i krisetider hverken råd til så mange 'værktøjskasser' eller til at tage alle de 'værktøjer' op, som vi *faktisk* (s.d.) har.

Derfor ender de mange tiltag med *fokus på* i daglige

slåskampe, som ingen opdager udfaldet af (bortset fra de, der er berørt af for lidt eller intet *fokus*), for næste dag kører sproget med os igen, og *fokus på* handler aldrig om det, der sker, men om det, der skal ske. Sorteper er sendt videre. (Se også *Blive bedre til*, hvor det gamle *fokus på*-udtryk 'obs på' kort omtales.)

Forholde sig til – Et typisk futurum-ord*, dvs. at vendingen ikke betegner noget, vi gør, men noget, vi kan gøre – ikke sjældent må eller vil gøre (underforstået: på et senere tidspunkt). Filosofisk kan udtrykket have sin rod i Søren Kierkegaards bestemmelse af selvet i *Sygdommen til døden* (1849): »Selvet er et forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i forholdet, at forholdet forholder sig til sig selv; selvet er ikke forholdet, men at forholdet forholder sig til sig selv.« (SV 1962-64, XV,73) – en bestemmelse, der selv er påvirket af G.W.F. Hegels analyse af selvbevidsthed i *Åndens fænomenologi* (1807, da. udg. 2005, s. 119-58).

Her kan vi imidlertid nøjes med lidt populær eksistenspsykologi for at ane baggrunden for udsagnet: »Det må vi jo så *forholde os til*«, der banalt set betyder, at man relaterer sig til en given sag eller et givet spørgsmål, så man danner sig en mening og efterfølgende måske træffer en afgørelse, dvs. beslutter sig for et svar og en måde at reagere på. I mange tilfælde er det nok at formulere en mening for at kunne ranke ryggen og sige: »Det har jeg skam *forholdt mig til*.« Det er næsten som at stemme ved et valg, blot behøver man her ikke bevæge sig – man kan så at sige krydse af inde i hovedet.

Pointen ved alene at tale om noget, man må *forholde sig til*, er, at så kan man foreløbig afstå fra at gøre noget. Man tager ikke engang det første skridt: at danne eller skaffe sig en mening, som dog ellers skulle være nemt

nok, især da man kan dække sig ind under den almene visdom, »at man har et standpunkt, indtil man ta'r et nyt« (J.O. Krag; GTM*). Nu er et standpunkt allerede lidt mere end en mening; det lægger sig tæt på en afgørelse, og det er et forpligtende skridt, som slet ikke følger af, at der er noget, man må *forholde sig til*. Ofte ligger det i talemåden, at situationen kan ændre sig, at nye vilkår vil gøre sig gældende, og at nye eller mere præcise oplysninger kan dukke op, hvorfor det er rimeligt nok at parere med et »Jamen, det må vi jo så *forholde os til*« – underforstået: til den tid.

Afstanden mellem denne almindelige politikervending og Kierkegaards bestemmelse af selvet består i, at selvet kun er et selv ved at træde i karakter, dvs. ved reelt – her og nu, i tanke og følelse, med sjæl og krop – at forholde sig til sig selv, så der ikke kun kommer en mening ud af det, men en afgørelse, nemlig den afgørelse, at man tager sit konkrete selv til sig, gør sig ansvarlig for det. Selvet kan ikke udskyde dette at *forholde sig til* sig selv, det vil det dø af – deraf meningen med titlen på *Sygdommen til døden*. Omvendt med de politikere m.v., der blot slynger om sig med ord som »Det må vi *forholde os til*«, for de vil dø af at gøre det.

Fremadrettet – Et pudsigt udtryk, der nærmest 'jokker i spinaten' (GTM*) for at understrege bevægelsen *fremad*, der mere enkelt kan udtrykkes ved at sige 'fremover'. Har formentlig sin baggrund i det evindelige opgør med fortiden, som snart den ene, snart den anden politiske fløj pukker på den anden for at foretage. Politikere har – ikke uden grund – en instinktiv fornemmelse af, at svaret på mange af nutidens *udfordringer* (s.d.) ligger i fortiden, men frem for at rode op i den og indse sine fejltagelser

og forsømmelser, så er det bedre alene at se *fremad*, dvs. holde sig til det, man dermed kan snakke om og måske gøre noget ved.

Kierkegaard kan nok tale om, at »livet forstås baglæns«, men skal modsætningen mejles i nutidig granit, må der tales om, at det »må leves *fremadrettet*.« Undertiden kan *fremadrettet* opleves som et ord, der meget determineret kaster en besværgelse eller viljesakt ind i fremtiden, i god overensstemmelse med tendensen til futurumord*. *Fremadrettet* giver navnlig mening som betegnelse om noget, der er rettet fremad, i modsætning til noget andet, der er rettet bagud – som den forreste kofanger på en bil i modsætning til den bagerste og som bryster i modsætning til balder. Hvad der her er bedst, kan altid diskuteres; spørg evt. lægen.

Gøre en forskel – Igen et udtryk, der kan have subtile filosofiske forudsætninger, men næppe har det. Det kunne skyldes den franske sociolog Pierre Bourdieus hovedværk *Distinktionen. En sociologisk kritik af dømmekraften* (1979, no./da. udg. 1995), som – kort fortalt – handler om, at al kultur bunder i produktionen af forskelle, hvis hensigt er at skabe særlige identiteter og smagsformer (distinktive træk), der kan differentiere den ene gruppe (hhv. den ene person) fra den anden. Denne proces følger for det meste de økonomiske og magtmæssige spor i samfundet (sociale klasser og trin i samfundshierarkiet). At *gøre en forskel* er i den sammenhæng en del af det at være et kulturvæsen og ikke et dyr: man skiller sig ud og bliver derved til – til noget – i de andres øjne. Det er ikke så vigtigt, at den forskel (distinktion), man markerer sig i kraft af, er *unik* (s.d.), blot den får én til at fremstå anderledes og bemærkelsesværdig.

Det at *gøre en forskel* er ofte et fikst forsøg på at snige sig ind i gruppen af 'hverdagens helte': de, der ikke laver og producerer det samme som alle andre, så deres indsats nærmest bliver usynlig og ligegyldig, men netop bidrager med noget særligt. Unge mænd, der drager ud på militært eventyr i Afghanistan, taler næsten alle om at ville *gøre en forskel*, men det lykkes desværre sjældent, for i krig er alle soldater lige i rollen som kanonføde, og de, der bliver ramt, kommer forskelsløst hjem i ensartede kister.

Der er selvsagt mange andre sammenhænge, hvori mennesker taler om deres eget arbejde og engagement (se *Dedikeret*) ud fra viljen til at *gøre en forskel*, og det er imponerende, at så mange er optaget af at være 'rette mand/kvinde på det rette sted på det rette tidspunkt', for det er jo nærmest forudsætningen for at kunne *gøre en forskel*. Det handler tilsyneladende ikke kun om at 'give en hånd med' og da slet ikke om at 'trække på samme hammel' (GTM*), men netop om at være *unik* (s.d.), *gøre* noget *enestående* (s.d.), så verden er en anden bagefter. Det mest sikre er at komme i tv i et talent- eller reality-show, for så bliver man kendt, og enhver kan da se, at man har *gjort en forskel*.

Ha' en god dag – Kassemedarbejdernes foretrukne slutreplik i supermarkeder og hos andre kræmmere. Ser kunden glad og tilfreds ud, kan man udvide repertoiret med »*Ha' en fortsat god dag!*«, men ser folk triste og deprimerede ud – en anomali i vor tids shoppingkultur – skal man måske vælge det gamle »*Farveller*« eller blot »*Hej-hej*«. *Ha' en god dag* tenderer det intimiderende og besværgende, men derfor kan man godt opføre sig ordentligt og sige »I lige måde!«, uden at det lyder religiøst – som ellers i Dave Allens multikulturelle »*May your God be with you!*«

Man får mest for pengene med sit *Ha' en god dag*, hvis man siger det tidligt om morgenen, når folk 'starter op', mens det er en noget tynd kop te at servere efter sidste biograf forestilling. En ønskereplik for vejrprofeter, der gerne vil levere et *flot* (s.d.) vejr, men så skal vendingen nok ændres til »*Ha' en god morgendag*«, i hvert fald i afteennyhederne.

Historisk – Ulykkeligvis et ord, der ikke alene stammer fra LTI* (2010 s. 60, 134 og 256), men også var meget karakteristisk for den nazistiske selvforståelse, hvor enhver begivenhed, stor eller lille, blev udråbt som *historisk*, dvs. afgørende og *enestående* (s.d.) for Det Tredje Rige. En formildende omstændighed er det dog, at ordet også har noget af sin baggrund i 1800-tallets store optagethed af historiefilosofi, genealogier, biografier og epoker (Herder, Hegel, Ranke, Grundtvig, Marx, Burchhardt og Nietzsche). En anden formildende omstændighed ligger vel i, at de færreste i dag kan huske eller er bekendt med retorikken i LTI; interessen samler sig nu om det militære og det makabre.

Historisk kan alt naturligt være, idet alt – alt, hvad der ikke er det rene tankespind (og såmænd også dét) – foregår i tiden og allerede et sekund senere tilhører historien. Spørgsmålet er så, om det rager op og har karakter af en begivenhed, som gav de efterfølgende en ny kurs. Så meget, som i dag gøres *historisk* ved den blotte brug af termen *historisk*, kan naturligt ikke være *historisk* i dén forstand – fx er det ikke videre interessant, endsige skelsættende, at julehandlen hvert år 'sætter rekord', og at omsætningen således hver gang er *historisk*. Et udsagn som: »Renten er *historisk* lav siden 1991«, viser da også, at

historisk er et tarveligt 'elastik-ord', der kun inddrages for at skabe sensation og gøre den lille nyhed stor.

Effekten af den megen brug af *historisk* er selvsagt (uden at nogen dog siger det til sig selv og andre), at ordet drænes for eksakt betydning (jf. *Faktisk*), og at den, der igen og igen anvender ordet, fremstår som en tumpe. Endda en tumpe, der – set i et *historisk* perspektiv, hvis man tør driste sig til det – låner lidt tumpethed af de nazistiske tumper, uden dog af den grund at blive nazist.

Hva'add??! – Udbrud, der viser, at sproget kan bryde sammen (eller bevidstheden kortslutte) for den, der siger sådan. Svarer lidt til morsesignalet SOS, se *Signal*.

Hvad er det nu, det hedder? – Simple talefigur, der erstatter 'øh' og en halv vejtrækning, samtidig med at man fastholder sin taleret. Det er ikke, fordi man er ramt af afasi eller på anden vis ikke kan huske, hvad noget hedder – som når man 'har det lige på tungen' (GTM*), men øjensynlig ikke kan få det af tungen og ud i lokalet. *Hvad er det nu, det hedder?* er i grunden bare en pause i sproget, hvor man kan hvile sig lidt, og derfor er den meget praktisk, når man taler hurtigere, end man tænker (Lotte Heise). At begynde at hjælpe folk, der anvender denne talefigur, med det rette ord, er lige så forkert som at hjælpe en, der stammer, med at sætte ordene sammen. Gælder også funktionelle eller sociale stammere (Poul Friis, Niels Krause-Kjær), der blot repeterer stavelser for at undgå at sige *Hvad er det nu, det hedder?* for tit.

Hvordan har du det med det? – Vigtigste spørgsmål i journalistik*. Det tilsigtede og mest almindelige svar er:

»Jamen, det har jeg det da skidt med.« Da er der lagt op til *bekymring* (s.d.).

Ikon – Egentlig et religiøst billede, især knyttet til den ortodokse kirke, men betydningen er gledet fra selve billedet (gr. eikon) til billedets genstand, som især har været Kristus, jomfru Maria eller sidstnævnte med det lille Jesus-barn. Dertil kommer en række helgener, og fælles for disse genstande er, at de er guddommelige eller er blevet løftet op i en særlig hellig kategori. Det hedder at blive 'kanoniseret', hvoraf vi har dannet adjektivet *kanon* (s.d.): »Han er en *kanon* maler« (også selvom han ikke maler *ikoner*). *Kanon* fungerer også som udråbsord i forbindelse med kanonisering: »Teresa er *kanon!*« og vupti: så er hun blevet til den hellige Teresa og kan komme på *ikon*.

Som følge heraf bruges *ikon* i dag ikke om et billede, men om en person, ofte en person, der hverken er hellig eller guddommelig, og som ingen i den ortodokse kirke ville drømme om at gøre til genstand for et *ikon*. Ikke desto mindre kommer udtrykket fra den hellige sfære, så en vis hypostasering er ikke til at undgå – som i udtrykket 'Hans hellighed'.

Nu skal man ikke altid tage ordet på ordet, så *ikon* er vel blot en oppustet betegnelse for en person, som man i det mindste sprogligt – ved at tale om *ikon* – har næsegrus beundring for, enten fordi vedkommende er 'kendt' eller, i sjældne tilfælde, er dygtig til noget. Brugen af *ikon* går i retning af *enestående* (s.d.) og *unik* (s.d.) og udspringer af den såkaldte hitliste-tænkning*.

Betegnelsen er lidt stærkere end *profil* (s.d.), men dog af samme art; det hele er et spørgsmål om graden af 'næsegrus'. Har stort set afløst 'idol', der også betyder billede (gr. eidolon, lat. idolum), og som fra 1960'erne

var noget, de unge hængte op på væggen – med en ubevidst gestus i retning af Jesus på korset, som det stort set afløste. De stærkeste idoler var derfor de døde: Che, Marilyn og James, mens *ikoner* og *profiler* gerne er levende.

Internationale samfund, det – Undertiden også kaldet ‘verdenssamfundet’, som er det samfund (ikke en stat), der tegner sig på nethinden, når man slår alverdens lande sammen. Det er derfor et samfund, som det er meget svært at afgrænse og identificere: det ligger ingen steder, det kan hverken angives med længde- eller breddegrad, det har ikke noget flag, ingen nationalsang, ingen præsident – kort sagt: ingen ting. Og dog er det dér, endda alle vegne, selvom ingen kan finde døren til det, og – og det er det uhyggelige – ingen kan slippe ud af det.

Det internationale samfund er over det hele (‘over’ = ‘hævet over’), og man har endda indtryk af, at det er en slags politibetjent, der hele tiden er efter nogen. Det opfører sig som et subjekt, men et subjekt uden en krop, og det turde være en absurditet, i det mindste ifølge Peter Zinkernagels sproglige regler for beskrivelse (se disputatsen *Omverdensproblemet*, 1957, s. 108).

Det internationale samfund udtaler sig tit, men ingen ved, hvem der fører ordet, eller hvem man skal ringe til, hvis man gerne vil have det i tale. Man får indimellem det indtryk, at udenrigsministre ved, hvor *det internationale samfund* befinder sig, men når de efterfølgende mundhugges om, hvad det mener, har man atter sin tvivl. Men én ting er sikkert: man kan forbryde sig mod *det internationale samfund*, men det forhold, at den internationale domstol ligger i Haag, bringer ikke Holland nærmere *det internationale samfund* end fx Legoland. Måske er der tale

om et såkaldt sf-land, og så er det jo bare om at komme hen på biblioteket.

Ka' man sige – Sproglig jingle og pauserende talefigur for personer, der ikke er helt sikre på, om man kan sige det, som de lige har sagt, og derfor appellerer om 'anerkendelse'. Som i sætningen: »Tiderne er hårde, men moderne... ka' man sige.« (Genbrug fra Sloterdijk 1983; 2005 s. 11.) Tilkendegiver, at man er en smule eksperimenterende og endnu overvejer, om *man ka' sige* noget endnu mere originalt og *tankevækkende* (s.d.). I mere sofistikeret forstand kan bemærkningen indikere, at det ikke er én selv (et jeg), der taler, men et 'man' – sprog i camouflagetøj.

Kanon – Se under *Ikon* og *Super*. Også betegnelse for et drabeligt våben, såvel i krigen som i kulturkampen, hvor man for få år siden beordrede et fuldt kompagni Kloge Åger til at udøve hitliste-tænkning* på de 'gode gamle dage' (GTM*); som sådan udstillet på Tøjhusmuseet og i Kulturministeriet (tidl. Legetøjsmuseet).

Kant – Har intet med Kant at gøre, ham Immanuel fra Königsberg, der var så regelmæssig i sine daglige gøremål, at byens befolkning stillede deres ure efter ham (i stedet for Greenwich). Nogle vil hævde, at Kant havde flere *knaster* (s.d.), end han havde *kant*, men det er uretfærdigt. *Kant* betyder nemlig, at noget har en karakteristisk side, en skarp lugt eller smag (i overført betydning), som vil yde én modstand, når man møder den, men også vil snitte én (igen i overført betydning), så der bliver et *markant* indtryk eller en stor inspiration tilbage.

Det kunne være et yndet udtryk for vinetiketteforfat-

tere, men angår gerne noget, der er lidt større. Lars Møvin taler meget om, at New York har *kant*, og dét tror jeg: den er der en hel del, der har slået sig på, og New York er netop stor, nogle kalder den endda det 'store æble'. Heraf kan vi slutte, at selv noget, der er rundt, kan have *kant*, og dét ville afgjort have givet Kant noget at tænke over: Kritik af den skarpe kant. I Silvan kan man købe *kantlim*, men det skal man passe på med, hvis noget skal have *kant*; gælder ikke mindst i New York og på de *kanter*.

Knast – Noget, der forekommer ved overenskomstforhandlinger og i forbindelse med de afsluttende møder i Folketinget om næste års finanslov. Ved den anledning møder forhandlerne ikke op med lommeregner og argumenter, men med høvle, selvom det, en høvl har størst problemer med at klare uden at volde skader, netop er *knaster*. Man burde derfor griber til noget andet i 'værktøjskassen', fx sandpapir.

Komplekst – Uha, nu bliver det indviklet, nu må I bære en smule over med, hvad jeg fortæller, for her har vi at gøre med noget virkelig sammensat og mangesidigt, der ikke sådan lader sig forenkle og fremlægge klart uden risiko for, at mange nuancer går tabt. Det er nu ikke, fordi det er indviklet for mig (jeg er jo ikke dum!), men det er så rigt på detaljer og perspektiver, at jeg nødig vil risikere, at I misforstår mig, og derfor vil jeg blot sige, at det er meget *komplekst*.

Det er skam heller ikke, fordi jeg ikke kan svare på spørgsmålet, men I skal vide, at det er et meget *komplekst* spørgsmål, som sikkert kræver mange flere svar, end vi har tid (plads) til her. Man skal i øvrigt slet ikke fortvivle over, at noget er *komplekst*, for så er det sædvanligvis også

ganske 'dybt' og rigt på *mangfoldighed* (s.d.). Det er *lige præcis* (s.d.), hvad der adskiller *komplekst* fra 'kompliceret'. Husk det!

Nu hvor *komplekst* er blevet så populært og dominerende, hvor man før sagde 'indviklet' og måske 'dybsindigt', er modsætningen også ved at tage form: *ukomplekst* – især som devaluerende og lidt hånlige betegnelse. »Det er skam for *ukomplekst* til, at jeg vil se mere på det« betyder: »Her er der ikke *udfordringer* (s.d.) nok«, og dét er ikke rart. (Se også *Uacceptabelt* og *Nysprog**.)

Konkret, helt – En vending, som især journalister* på radio/tv bruger, når de oplever, at en sag – eller et svar – er blevet lidt for *komplekst* (s.d.), eller fordi der tales udenom ved hjælp af generelle betragtninger og floskler. Derfor er det indøvet til rygmarvsreaktion, at man bryder ind og samler op med et »Her til sidst og ganske kort: hvad betyder det *helt konkret?*« Så kan de lære det, de brilleaber!

Som når en opblæst 'forsker' fra Danmarks Tekniske Universitet indforstået forklarer, at motoren i en BMW går ud, når der ikke er mere brændstof; da er det på sin plads med et skarpvinklet spørgsmål som: »Hvad betyder det *helt konkret?*« Og er svaret: »Jamen, så standser bilen«, er der grund til at følge op med et omhyggeligt 'grave-spørgsmål': »Og hvad kan vi så lære af det?«

Helt konkret-spørgsmål er især velegnede, når ingen ved, hvad der foregår, fx når DR's Claus Buhr står ude foran en retsbygning, hvor der senere på dagen skal falde dom i en stor sag. Det kommer der måske ikke altid noget *helt konkret* ud af, men på tv kan man se, at det gør der alligevel, for oppe i Claus Buhrs pande står der 'Direkte', og så ved vi godt, at dommerne sidder derinde bagved og

sveder, *helt konkret*. Når Danmark ser ud til at blive *verdensmester* (s.d.), er det godt at spørge »Hvordan er 'stemningen' *helt konkret*?«, for det er jo ikke nemt at vide. Spørgsmålet kan så gentages med samme *helt konkrete* og forbløffende resultat, når vi efter dansk sædvane har tabt.

Ved samtale på mobiltelefon gælder der lidt andre regler, og her stryger vi gerne *helt konkret* og går lige til sagen: »Hvor er du?« eller »Hvad laver du?« Det afføder en række ærlige, oplysende og *helt konkrete* svar: fx »I S-toget mellem Nordhavn og Svanemøllen, tror jeg nok« i det ene tilfælde og »Ingenting« i det andet. Det skal ikke være så abstrakt og teoretisk alt sammen.

Levere varen – Talemåde beslægtet med at *sælge billetter* (s.d.), og begge viser en vis afsmitning fra det merkantile felt. Det er dog ikke et gammelt svajer-udtryk, dvs. fra dengang man havde drenge til at *levere varen* ud. Nej, det handler ikke at bringe noget ud eller være en servil ekspedient, men om at *levere* i betydningen 'producere', 'skabe' – lidt som når små børn skal *levere* en 'pølse' i potten: »Jahh, kom så med den! Stor dreng!« Pointen er nemlig, at man skal være i stand til at *levere varen*: være parat, i stødet og være i besiddelse af evnen til om ikke at trykke den ud, så i hvert fald at 'trykke den af'. »Fyr den løs!« som Fogh sagde, og det var ikke engang i en nytårstale med krudt og dans i baghaven.

Mangfoldighed – Tidligere noget, der kunne få de fleste til at blive usikre og urolige: man foretrak enkelthed, genkendelighed, overskuelighed – og ikke alt for meget roderi, hverken i butikken, på arbejdet eller i ægteskabet. Så kom oliekrisen og miljøproblemerne, og man begyndte at tale om 'bio-diversitet' og drage omsorg for

truede dyrearter, som ingen dog havde tænkt sig at spise, men nu fandt stor fornøjelse i at se på. På den måde går der en lige linje fra Dr. Lieberkinds tale om 'sådan en sjov, lille krabat' til Lars Løkkes leje af 'naturfilm', hvor krabaterne er blevet både frækkere og mere *mangfoldige*.

Mangfoldighed blev hurtigt populært, først med fremmedarbejdere på de hårde job, så med indvandrere i kiosk, taxa og grønthandel og endelig med alle de etniske restauranter, bordeller og pushere. De eneste, der ikke kan lide den slags 'berigende' *mangfoldighed*, er dem i Dansk Folkeparti, men på den anden side ville Dansk Folkeparti ikke være meget bevendt uden denne *mangfoldighed*.

Siden har begrebet bredt sig til mange andre sider af kulturen, fx det at have en mening. Efter at vi slap af med eksperter og smagsdommere, er *mangfoldighed* her dels, at alle snildt kan danne deres egen mening eller google sig til den, dels at alle har ret til at ytre den (Flemming Rose inklusive), måske ligefrem få den i radioen eller i morgen-tv. *Mangfoldighed* indebærer nemlig, at da den ene mening har lige så meget ret til at være her som den anden, så er de nok lige gode, og på den måde får alle ret.

Endvidere gælder det, at hvis den ene mening er lidt mere 'alternativ' end den anden, dvs. lidt mere pittoresk og struttende af spiritualitet og *mangfoldighed*, så har den nok lidt mere ret end den anden – men det spiller ikke den store rolle: bagefter er der kage og kaffe til alle. »Regeret bliver der alligevel.« (V. Kampmann. GTM*.)

Meget-meget – Se *Rigtig-rigtig*.

Melde ud – Se *Bud på*.

Offentlige rum, det – Udtryk, der har afløst det gamle ‘ude i samfundet’, der også angav en lokalitet, som det var (er) svært at bestemme. Oprindeligt lod *det offentlige rum* sig stedfæste til de større byers torve og pladser, men snart flyttede det ud til rundkørsler ved indfaldsveje og ind på diverse institutioner. Det hang sammen med, at vi først blev opmærksomme på *det offentlige rum* – der er vores alle sammens – da nogen satte noget ud i det, som overhovedet ikke hørte hjemme der. Jeg taler om kunst, ofte finansieret af Kunststyrelsen (også noget offentligt) eller Carlsbergfondet (der skummer toppen af ‘vores øl’), dvs. om ‘kunsten i *det offentlige rum*’.

Det kan nok være, at der var nogle, der kom op af stolene, da de opdagede det, og det var ikke engang Rindals børn eller nogle fra et svineslagteri (ifølge Højholt dér, hvor samfundet er, når det ikke er ude, fx ude at føjte). Vi elsker skam alle kunst, men vil have den hjemme i ‘vores stuer’, også gerne i haven som nisser og Webergrill (hyggekulturens svar på Robert Jacobsen) – eller på mondæne museer med *flot* (s.d.) cafeteria og museumsbutik.

I *det offentlige rum* kan man nemlig ikke på samme måde som på museer og gallerier promenere, blive set og stille sin store interesse for moderne kunst til skue, og derfor giver det ikke mening med kunst i *det offentlige rum*, det er slet og ret for stort og diffust. Det kan gå med de gamle bronzebuster og konger til hest, for det ser vi ikke som kunst, men som et fornøjeligt Tivoli-tilbehør til den gamle by. Men Hein Heinsens flader med og uden *kant* (s.d.), herre jemini!

Nuvel, *det offentlige rum* blev større og større, eller rettere: kom til at rumme mere og mere, som man skulle være *bekymret* (s.d.) over. Først pornoen (inklusive nogle

kåde reklamer for 'vores øl') og derpå så meget andet, der kunne støde en eller anden smag, for da vi alle skal kunne være i *det offentlige rum*, kan det paradoksalt ikke rumme ting, der repræsenterer en individuel smag, men alene det, der er konsensus om. Og som individualiteten stiger – og tolerancen falder – bliver det mindre og mindre.

En af de ting, der med de flestes velsignelse er kommet mere af i *det offentlige rum* – og som derfor har forladt det private rum – er telefonsamtaler, navnlig i den del af *det offentlige rum*, der bevæger sig: busser og tog. Man oplever i den forbindelse ofte, at mobiltelefonen forbinder folk, der er blevet væk fra hinanden i *det offentlige rum* eller er faret vild i det. Sagen er, at det er vanskeligt at undgå *det offentlige rum*, og dog kunne DR's Claus Buhr en dag berette, at Muhammed-tegneren Kurt Westergaard ville »trække sig ud af *det offentlige rum*« (20.1.11).

Det lød mærkeligt, lidt som 'at gå i sin mor igen' og 'melde sig ud af samfundet' (GTM*). Men det er en udvikling, der er på vej, og som vi må til at *forholde os til* (s.d.). I en undersøgelse af ghetto-fænomenet skriver sociologen Loïc Wacquant: »Frekvensen af tyverier, overfald og mord er så høj, at den praktisk taget har fået *det offentlige rum* (the public space) til at forsvinde.« (*Urban outcasts*, 2008, s. 157, da. udg. på vej). Når folk bliver hjemme bag pigtråd og panserplader og lever af 'Bring ud'-pizza og callgirls, så bliver *det offentlige rum* så øde og forladt, at det forfalder og ligesom Akropolis risikerer at smuldre væk.

Det offentlige rum er ikke det samme som det, man i 1970'erne kaldte 'offentlighedssfæren' (og satte i modsætning til 'privatsfæren' eller 'intimsfæren'), slet og ret fordi det er et rum og ikke en sfære. Men hvis *det offentlige*

rum foruden at forvitre også kan evaporere, så forsvinder det ud i en sfære, som måske er offentlig, måske global, måske blot virtuel. Det interessante – eller rent ud sagt *fascinerende* (s.d.) – ved *det offentlige rum* er, at det som rum er uden mål i såvel højden som i længden og bredden, og på den måde deler det på forunderlig vis skæbne med *det internationale samfund* (s.d.).

Overbevist om, det føler jeg mig – Vending, der tilhører den besværgende del af sproget. Der er meget i den moderne verden, man ikke kan være sikker på (en følge af ‘risikosamfundet’, Ulrich Beck) eller vide besked med (fordi det unddrager sig ‘videnssamfundet’), og i den sammenhæng er det bedste, man kan gøre, at håbe og bede til guderne. Det kaldes en ‘besværgelse’, og i sin verdslige form – uden brug af tungetale og sakramenter – fremføres den gennem ordene: *Det føler jeg mig overbevist om*.

Det er her værd at notere sig, at der er tale om noget, man føler, ikke noget, man er, fx i kraft af fakta – som i Foghs berømte krigsbegrundelse: »Det er ikke noget, vi tror; det er noget, vi ved.« *Det føler jeg mig overbevist om* er et af de vigtigste redskaber i den politiske ‘værktøjskasse’, og for mange ‘forskere’ er det en effektiv måde at mane *bekymringer* (s.d.) i jorden på. En kortere version er: ‘Det er jeg sikker på. 100%.’ Så er det klaret.

En mere blød måde at sige det samme på er: »Jeg håber og tror«, som rummer to verber, der egentlig udelukker hinanden, for hvis man håber, tror man ikke nok, og tror man, er det overflødigt at håbe. Når man alligevel kombinerer de to udtryk, er årsagen nok, at der skal mere end almindeligt held til, at det, man håber og tror på, reelt sker. Som når fx medicinfirmaet Lundbecks kommunikationschef udtaler: »Vi håber og tror på, at USA en

dag holder op med dødsstraf.« (Pol. 9.2.11; i anledning af amerikanernes brug af Lundbeck-produktet pentobarbital i dødssprøjterne.)

Positivt – Erstatte det gamle ‘godt’, hvorfor den nye udgave af Biblen kommer til at tale om ‘kundskabens træ på *positivt* og negativt’, selvom alle godt ved, at ‘kundskabens træ’ er en noget barnlig måde at tale om nettet på. Sprogudviklingen har gjort, at ‘godt’ stort set er blevet synonym for ‘godter’ (lørdagsslik, tv-mix, juleknas osv.), og at ‘ondt’ er nøje knyttet til ‘bandeopgør’ og ‘terrorister’ (det onde, de onde). Det har sat de gamle ord ud af spillet.

Samtidig gør tilbøjeligheden til *bekymringer* (s.d.), at vi nødtigt taler om det negative og derfor blot skelner mellem mere og mindre *positivt* – svarende til at man i nysprog* sætter et ‘u-’ foran fx ‘god’ (‘ugod’) for at undgå ordet ‘dårlig’ og ‘ond’ (Orwell: 1984, s. 239). Derfor står vi tilbage med *positivt* som hovedord, og en dag vil ‘upositivt’ falde lige så naturligt som ‘ukammeratligt’. I samme ånd omtales filosofi nu som ‘positiv tænkning’*, og tidligere tiders mavesure filosoffer har forladt de støvede søjlegange og går i dag smilende omkring som ‘positive tænkere’ på de nye, kunstfærdige institutter på CBS.

Alt bliver med andre ord *positivt*, og hvis ikke det er det på *den korte bane* (eller her blot er mindre *positivt*), så kan man altid regne med, at det er *positivt* (eller mere *positivt*) på *den lange bane* (s.d.). I det hele taget er det *positivt* at *komme på banen* (s.d.), undtagen hvis det er statsbanen. Udtrykket ‘at tælle de lyse timer’ (GTM*) er nu blevet til ‘at tælle de positive timer’, og ‘Godt nytår!’ er blevet til ‘Positivt nytår!’« – Se i øvrigt *Begejstret*, *Drømme*- og *Blive bedre til*.

Profil – Tidligere betegnelse for et ansigt set fra siden eller for det karakteristiske ved fx en avis, et firma og et parti, i dag betegnelse for dygtige sportsstjerner. På et fodboldhold kan der således være 11 *profiler*, mens de, der sidder på bænken, kan være kommende *profiler*. Ordet ligger tæt op ad *ikon* (s.d.), men gælder indtil videre primært sportens verden, hvor det har afløst tidligere tiders ‘stjerner’ og ‘helte’. Det ser dog allerede ud til, at ordet er på vej ind i forhold til studieværter, kokke og erhvervsledere. Når en *profil* går i gulvet pga. druk eller stoffer (begge dele en betydelig risiko for *profiler*), forvandles det *flotte* (s.d.) parketgulv til *profilbrædder*, og man kan lige så godt smide det hele ud med det samme.

Præcis, lige – En talemåde, der på ingen måde har noget med præcision at gøre, hverken i faktisk forstand (præcision i detaljerne, argumenterne o.l.) eller i temporær (som ved at komme *præcis* til tiden). Egentlig betyder *lige præcis* »ja, det er det, jeg mener« eller »netop, du har forstået mig ret«, men det er for omstændelige udtryk, og derfor skyder man hurtigt fra hoften med et *lige præcis*, evt. med trykket lagt på sidste stavelse af *præcis*.

Grækerne siger ‘nai nai’ (vαι vαι) – som naturligvis ikke betyder ‘nej nej’, men ‘ja ja’ – når de skal bekræfte hinanden i, at de taler om det samme, men på dansk er ‘ja ja’ blevet forbundet med ‘ja, den er god med dig’ (ironisk udtryk = ‘du er fuld af lort’), og derfor går det ikke at sige ‘ja ja’, men *lige præcis*.

Man kan understrege sin iver og enighed ved at føje et ‘og i den grad!’ til, og man kan vise sit temperament ved at vælge kortformen *præcis*. Selvom *lige præcis* således svarer til det gamle og venlige ‘mine ord igen’, kommer udtrykket nogle gange så hurtigt ud af munden på folk, at

man har indtryk af, at det skal afskære modparten fra at tale færdig – måske fordi man ikke gider høre det pågældende vrøvl en gang til, eller fordi man har travlt og gerne vil komme *præcis*.

Rigtig-rigtig – Forstærkende forled til et hvilket som helst adjektiv, som er blevet for svagt eller vagt til at kunne stå alene. *Rigtig* som enkeltform anvendes kun af tøsedrenge, flegmatikere og puritanere og i betydningen, at noget er rigtigt og ikke forkert, og da duer dobbeltformen *rigtig-rigtig* ikke. Den rette brug er i sætninger som: »Det er *rigtig-rigtig* flot (s.d.)«, »Jeg glæder mig *rigtig-rigtig* meget«, osv. Denne brug af *rigtig-rigtig* svarer til ‘dobbeltplus-’ i nysprog*, hvor ‘plus-’ er lig med et enkelt *rigtig* (Orwell: 1984, s. 238f).

Finder man de anførte udtryk for jævne eller for lidt *begejstrede* (s.d.), kan man føje endnu et *rigtig* til, og om få år vil vi sikkert se en halv snes *rigtig* i rap – som ved nifoldigt ‘hurra!’, hvor man desværre gør et uskønt ophold mellem hvert ‘hurra’ (modsat ‘de tre korte’). Hvor det adjektiv, der skal forstærkes og peppes op, så andre slår ørene ud, ikke er ‘meget’ eller ‘vildt’, kan en dobbeltform af disse træde i stedet for *rigtig-rigtig* – som fx »Sex er vildt-vildt fedt« og »Jeg blev meget-meget ked af det«.

Brugen af *rigtig-rigtig* tenderer den rundhåndede anvendelse af superlativer og overdrivelser, der var karakteristisk for LTI* (2010 s. 249) og som spin understøttede en fanatisk ideologi, mens det i dag er afsmitningen fra reklamesprogets maniske opskrivning af alting (markskrigeriet) og vor egen jagt på det *enestående* (s.d.) og *unikke* (s.d.) liv, der gør sig gældende. Når *rigtig-rigtig* anvendes for tit, ligner det et fyldord som *altså* og *faktisk* (s.d.), men

det betyder blot, at det skifter funktion i sproget, ikke at det bliver overflødigt eller vil gå af mode.

Rollemodel – Hvad man tidligere kaldte et ‘forbillede’: en person, man kunne danne sig efter. Nu hvor dannelse som færdighed er forsvundet ud af kulturen – sammen med stukkatører, træskærere og kastratsangere – handler det om at lære *roller*, så man passer ind i samfundets store skuespil og kan agere efter de uddelte *rollehæfter*. En *rolle* er en funktion, og man skal gennem sin opvækst og uddannelse netop finde ud af at fungere.

Falder det lidt tungt – pga. dårligt selskab (kammerater) eller for lidt selskab (forældre) – så er det, at man har brug for en *rollemodel*: en person, man kan se for sig og se så tilpas op til, at man gerne vil modellere sig lidt efter vedkommende. Denne person er altså en *model* på samme måde, som en bil er af en bestemt model, og ikke som en mannequin, der svanser rundt med modetøj på en catwalk – den slags er som *rollemodeller* årsag til spiseforstyrrelser, kendishysteri og kedelige diagnoser.

I den græske oldtid havde man institutionaliseret fænomenet *rollemodel* i den såkaldte ‘pæderasti’, som er betegnelsen for den pædagogisk-erotiske relation mellem en moden mand (*rollemodellen*) og en dreng i årene før puberteten, der skulle bygge drengen op til mand. Ved at lade sig charmere, opvarte og begære af den ældre udviklede den unge så stor kærlighed til sin forfører, at han af egen drift (!) gjorde ham til sit forbillede og på den baggrund udviklede vigtige borgerdyder – for så til sidst som en slags tak at lade sig tage af den voksne, uden at det seksuelle kan karakteriseres som homofilt, pædofilt eller overgreb.

Den slags *rollemodel*-relationer er i dag forbudt, både i

det offentlige rum (s.d.) og i *det internationale samfund* (s.d.). Så selvom *rollemodel*-modellen havde sin vugge stående i Athen og omegn, er den i dag ikke noget, som i *positiv* (s.d.) forstand regnes for *historisk* (s.d.). Nu er *rollemodel* et ord blandt socialarbejdere, ghettoforstandere og ungdomsforskere, som gerne vil bryde den 'sociale arv'; undertiden også noget, som kvindeforskere efterlyser på vegne af de 'stille piger'.

Signal, signalere – Korte beskeder, som med enkle midler og fastlagte tegn kan overføres (sendes = *signaleres*) fra et sted til et andet, gerne over store afstande. Introduceret som *røg-signaler*, som man kunne udforme ved hjælp af et ildsted og nogle tæpper, men da tæpperne let lod sig antænde og således afbrød og forstyrrede kommunikationen, opfandt en mand fra Mors et tegnsystem, der lod sig overføre elektrisk. Heraf det såkaldte morsealfabet, hvor SOS (Save Our Souls) udtrykkes gennem 3 korte + 3 lange + 3 korte bip via telegraf. Så ved alle, at der er noget galt, men endnu ikke hvad, og det er stadig det centrale træk ved et *signal* og ved at *signalere* noget frem for at kommunikere klart, fx ved at indlede en *dialog* (s.d.).

Signal har affødt flere nydannelser i sproget, bl.a. '*signalpolitik*', som er en politik uden opfølgende lovgivning, dvs. en politik, hvor den lovgivende magt (Folketinget) helt ser bort fra den dømmende magt (domstolene) og den udøvende magt (forvaltning og politi). Det betyder, at når politikerne er blevet enige om at mene noget bestemt om noget bestemt, så udformer de et *signal* (en officiel mening), som de sender til pressen, hvorfra det *signaleres* videre på alle 'platforme'. Det er at forstå som

det, man tidligere kaldte en ‘opsang’, en slags ‘skældud’ uden konsekvenser.

*Signal*politik fungerer også på et lavere og mindre formelt niveau, fx når politikere kommunikerer med hinanden, dvs. skal fortælle hinanden, hvad deres parti mener. Så sender de et *signal*, ofte på en sms, og møder de hinanden på gangene på Christiansborg, har de en indforstået gestik og mimik, der kan *signalere*, hvad de mener. Denne kommunikation indebærer i tvivlstilfælde, at man skal tyde hinandens *signaler*, men det er kun et spørgsmål om en solid samling kodebøger (jf. Marx Brothers’ *En dag på gallopbanen*, 1937), og af den grund har de små og fattige partier af og til svært ved at forstå *signalerne*.

Skat – Noget, forældre siger til deres børn, fordi de ikke kan beslutte sig for, hvad de skal hedde, og noget, man i parforhold (med eller uden papir) siger til hinanden, fordi man ikke kan huske, hvad den anden hedder. Når man i sidstnævnte har lært navnet, holder man snart op med at sige *skat*, mens forældre i dag tøver så længe med at give deres børn navn, at de bliver ved med at sige *skat*. Det kan give visse børn vanskeligheder (ADHD o.l.), da de enten tror, at alle voksne taler til dem, eller ikke kan hitte ud af, hvem der gør det, eller om der overhovedet er nogen, der gør det (se ‘Fremmedgjort’ og ‘Traumatiseret’ i et psykologisk leksikon). Og så er man ‘alså hel’ lost’ (Gitte-ord*).

Skat har intet med Skat at gøre. Og Skat kommer ikke efter én, fordi man siger for lidt *skat*. Men derfor skal man alligevel passe på med *skattestop*.

Spiral – Engang et præventionsmiddel eller betegnelse for en snoet figur og bevægelse (jf. Rundetårn og blokke

med såkaldt *spiralryg*), nu alene – men hyppigt – anvendt om noget, der bare bliver værre og værre, kaldet en ‘negativ’, ‘ond’ eller ‘nedadgående’ *spiral*. Det er ikke en ‘blind vej’ (GTM*) – for en sådan kan være ganske smuk og *positiv* (s.d.) – men der er alligevel noget ‘blindt’ og stærkt determinerende over det at være »kommet ind i en negativ *spiral*«, for det er tvivlsomt, om man kan komme ud af den igen, dvs. »bryde den onde *spiral*«. At kalde det ‘skruen uden ende’ (GTM*) er en platitude, som ikke hører hjemme i en ordentlig ordbrok.

Spørge ind til – Et levn fra terapikulturen, hvor man antager, at sjælen er meget ‘dyb’, således at det ‘ubevidste’ let sætter sig på alt det vigtige. Derfor gælder det om at udvikle en særlig sjælelig ildrager, så man – billedlig talt – kan få raget kastanierne ud af ilden, dvs. få de svar og sandheder frem, som ‘hjernevrideren’ skal bruge for at kunne helbrede sin klient. Undertiden ligger disse svar meget langt inde (deraf udtrykket ‘indsigt’), hvorfor det er af afgørende betydning, at man sigter præcist med sit terapeutiske dybdebor. Det at *spørge ind til* skulle jo gerne ramme plet og giver udbytte. Det inderlige ved udtrykket hænger sammen med, at der er tale om et ‘indbrud’, og går det hele galt, må man se, om man kan ‘røve tante Sofie tilbage igen’.

Super – Mest populære topord eller *supersuperlativ*; blandt konkurrenterne kan nævnes *kanon* (s.d.), ‘perfekt’, ‘suverænt’, ‘total’, ‘turbo’ og ‘vildt’, hvoraf flere først får deres fulde styrke, når der sættes et ‘helt’ foran. Så er man sikker på, at målet er fuldt: »Det er helt perfekt« eller »Det er helt vildt fedt«.

Super har været brugt i reklame og markedsføring i

årtier, endda som navn på en bestemt type benzin (nu noget med 'plus' eller 'bioplus'), men fungerer i dag også som selvstændigt udsagn, delvis svarende til *lige præcis* (s.d.), men mere rosende og 'anerkendende'. I ældre og mindre globalt dansk finder man udtryk som 'Den er helt i vinkel' og 'Det er fjong' – det ene for håndværkere, det andet for gadedrenge – og *super* kan fungere på samme måde. Ellers er *super* et så multifunktionelt ord, at det – ligesom *faktisk* (s.d.) og lignende – nærmer sig de såkaldte Børge-ord*.

Det begrænsende i anvendelsen af *super* og andre *super*superlativer er, at det er svært at lægge noget til, især 'perfekt', 'suverænt' og 'total' emmer så meget af topmål og *verdensklasse* (s.d.), at man sprogligt ikke kan komme højere op. Der er en lille redning at hente i forleddet *rigtig-rigtig* (s.d.), fx: »Nej, Kinderæg – det er *rigtig-rigtig* suverænt.« Der er noget mere menneskeligt over *super*, og det ser man tydeligt i betegnelsen '*super*model', en pige, som ikke er nogen *profil* (s.d.), men til gengæld ser *supergodt* ud – og tjener *kanon* (s.d.) på det.

Sælge billetter – Udtryk, som for alvor fandt sin nye betydning i forbindelse med krisen i Det konservative Folkeparti i 1990'erne, hvor det var svært at finde en leder, der kunne samle og repræsentere partiet, så det atter fik fremgang. Kunne man ikke *sælge billetter*, var det ud af vagten; den eksekution gentog sig nogle gange, senest i 2011. Flere kandidater og midlertidige ledere har ikke selv talt så meget om at *sælge billetter*, måske fordi de følte sig født til noget større, men gerne om at 'trække i arbejdstøjet', som var en paradoksal, folkelig talemåde, eftersom konservative ikke kunne drømme om at gå i Kansas.

Egentlig er udtrykket *at sælge billetter* lidt forkert valgt, hvis det handler om at skaffe omsætning eller vælgere, for den, der sidder i en billetluge (fx i en biograf), gør jo ikke meget stads eller støj af sit arbejde – og den, der kører rundt i en højtalervogn for at trække folk til cirkus, sidder ikke samtidig i billetlugen og *sælger billetter*. Men hvad forstår en rød lejesvend sig på de konservative!

Sætte et hold – Noget, Morten Olsen har fundet på, og som gerne betyder, at man lover mere, end man kan holde. Derfor er udtrykket gået ind i politik, hvor det er blevet synonym for at ‘danne regering’, dog med den forskel, at det ikke er træneren (coachen, spindoktoren), der her *sætter holdet*, men føreren (statsministeren). Han/hun spiller således med på holdet og overlader det til pressen (den fjerde statsmagt, se *journalister**) at råbe og fægte fra sidelinjen. Ligesom i fodbold anvender man også i politik udskiftninger (de lovende *profiler* (s.d.) på bænken), og dem tager føreren sig også af undervejs – heraf replikken: »Det ser vi løbende på.«

For at holde formen, så han/hun kan føre sit hold til sejr, motionerer statsministre flittigt, nogle ved at deltage i cykelløb, andre ved at jogge sammen med gode kolleger ude i den store verden eller ved at træne armbøjninger ved fadølsanlægget i DGI-byen. At *sætte et hold* kræver en lommebog med relevante navne og nøjagtige oplysninger om uddelte flidspræmier og duelighedsmærker, samt med god plads til at indføre terminskarakterer for såvel præstation som udførelse.

Når en statsminister har *sat* sit sidste *hold*, og det efterfølgende er blevet ‘sat af’ pga. en ‘sag’ eller et valg, får han som trøstepremie lov til at vælge en maler, så han

kan få et portræt, han tør se i øjnene. Sådan er demokratiet, velmenende til det sidste.

Take det fulde ansvar – Udsagn, der viser, at *ansvar* er noget, man kan tage, og således ikke altid er noget, man har – hverken i sin fulde form eller som en andel (fordi man deler det med andre). Når *ansvar* er noget, man kan tage, så er det også noget, man kan lade ligge – og det er der en del, der klogelig gør, også selvom de sådan set allerede har det. Det *ansvar*, vi her taler om, dækker ikke forholdet til ens børn og andre familiemedlemmer og venner, men alene ens handlinger, og vi kan snævre feltet yderligere ind: det er de handlinger, man gør i kraft af sit arbejde, sit job, hvad enten man er selvstændig eller ansat (og får løn for såvel handlinger som *ansvar*).

Er man selvstændig, afgøres ens *ansvar* – det, som man hverken kan tage eller lade ligge, men netop har – ved domstolene, inklusive SØ- og Handelsretten, hvis man går konkurs, fordi man ikke kunne bære sit økonomiske *ansvar* hen i banken (eller banken ikke kunne bære sit inde i banken). Og er man ansat, og ens *ansvar* ikke direkte henhører under domstolene, afgøres det af arbejdsgiveren, også hvor denne tegnes af en bestyrelse. Fyring er da en almindelig sanktion.

Sådan er de enkle regler for *ansvar*, men ingen regler uden undtagelser, som man siger, og her ligger undtagelsen i de 'broderskaber', hvor man kan 'holde hånden over hinanden' (GTM*), uden at nogen udefra kan bringe ens *ansvar* for retten. Vi skal ikke her tale om loger og mafia, for det er jo enten uskyldige selskabsforeninger eller noget, der ikke eksisterer, men om politikere. Deres legitimitet og *ansvars*fritagelse følger af, at de er folkevalgte, og så længe de i gruppen af ligeledes folkevalgte

ikke af et flertal føres til domstolene eller til en intern sanktion (fyring), så forbliver de ansvarsfrige. Det er hér, at vi finder det ansvar, som man kan tage, endda i sit fulde mål – hvis man altså har lyst til det. Men man kan også nøjes med at sige, at man gør det: »Jeg tager det fulde ansvar«, for udsagnet har ingen betydning, så længe et flertal af ens medsammensvorne ikke vil føre én til domstolen eller fyre én. Sådan er reglerne for det *ansvar*, der findes i politik.

Derfor er udsagn om at *tage det fulde ansvar* noget patetisk pynt (også kaldet bullshit*), af samme kaliber som når en minister, der sidder med samme luftige ansvar, udtaler, at 'det berører hende dybt', at endnu en soldat er død i Afghanistan, og meddeler, at alle hendes følelser og tanker 'nu går til familien og de pårørende'. Det tager den tid, det tager at sige ordene, og så er den skid slået. Jamen, hvem *tager* så *det fulde ansvar*? – »Det gør far her!« (Søren Gade).

En parallel til dette er visse politikeres iver efter at sige 'undskyld' og tørre en kvart (og tør) tåre væk fra øjenkrogen. 'Undskyld' er endda endnu hurtigere at sige, selvom det gerne tager en helvedes tid at få det sagt. Når man har sagt 'undskyld', har man endegyldigt lagt det *ansvar*, man tog, tilbage igen. Så kan andre tage det op, hvis de vil (eller samler på sligt), men man kan selv gå videre i sin gerning, lettet og med rank ryg.

Vil en eller anden spindoktor eller sofist – det ene udelukker ikke det andet – her anføre, at jeg forveksler det juridiske *ansvar* for handlinger med det moralske, bedes man erindre sig, at politik intet har med moral at gøre. Den slags har man endda eksplicit lagt væk og over i Etisk Råd, og dette råd har ingen myndighed til at hænge nogen op på deres moralske *ansvar*. Vil man gå

ind i politik, skal man huske, at *ansvar* er det første, der 'udliciteres'. Helt efter bogen på Borgen.

Hvis nogle føler sig kaldet til eller selv gerne vil påtage sig det moralske *ansvar*, så er der ingen steder, de kan gå hen med det eller få det taget alvorligt, medmindre de går tilbage til den virkelighed, de har påvirket med deres handlinger, og dér med nye handlinger retter *fuldt* op på deres fejl. Det er ganske vist svært, når man står med en død soldat eller en flygtning, der har taget sit eget liv for at undgå at blive hjemsendt til tortur, og derfor bør man afstå fra dette *ansvar*. Mange af de, der bekendtgør, at de *tager det fulde ansvar*, burde snarere tage deres gode tøj og forsvinde.

Tankevækkende – Ordet høres tit i radioen, hvor 'platformen' – dannet af 'plat' + 'form' – P1 ligefrem kalder sig selv '*Tankevækkende* radio': et sært navn for en clock-radio, der blot fungerer som vækkeur med indsmigrende morgenbolledamer. Hvis ikke *tankevækkende* i den grad emmede af 'Kejserens nye klæder', kunne det træde i stedet for det hyppigt anvendt 'spændende', der heller ikke er dækning for (se *Fascinerende*), og som svarer til at 'sælge elastik i metermål' (GTM*, jf. Børge-ord*). *Tankevækkende* anvendes i en tankeløs tid lidt som nødråb (SOS, se *Signal*): en besværgende påkaldelse af bedre tider (se 'Regndans' i et religionshistorisk leksikon). *Tankevækkende* er lige som 'stof til eftertanke' godt til at polstre øreklapstole med (se *Efterløn*).

Uacceptabelt – Eksempel på en ganske almindelig ord-dannelse på dansk, hvor man ved at sætte 'u-' foran et *positivt* (s.d.) ladet ord får et udtryk for det modsatte, noget negativt. Fordelen er, at man uden at skulle an-

vende 'godt' & 'ondt' eller 'rigtigt' & 'forkert' kan skelne normativt på det givne felt, fx 'sportsligt' og 'usportsligt', 'dansk' og 'udansk' og 'dannet' og 'udannet'. Problemet med disse konstruktioner er, at den modsætning, der angives med et 'u-', ikke altid er negativ, men indifferent: fx kan 'udansk' alene betegne karakteristiske træk ved nordmænd (ski), finner (knive), skotter (sparsommelighed) og tyrkere (musik). Ingen af disse 'udanske' træk er i sig selv negative, og for danskere er de lige gyldige i betydningen indifferente – *comme ci comme ça*.

Det hænger sammen med, at i nogle tilfælde er den deskriptive (beskrivende) side af sproget stærkere end den normative, og det gør sig i udgangspunktet også gældende for ordparret 'acceptabelt' og 'uacceptabelt', som i situationen svarer til, at noget kan få (vinde, modtage) accept eller ikke. Det gælder, når en sag, der er bragt på *dagsordenen* (s.d.), kommer til afstemning og afgørelse: bliver forslaget ikke accepteret og vedtaget, så bortfalder det. Man kan naturligvis sige, at det var *uacceptabelt*, men deraf følger blot, at det blev kasseret, smidt i papirkurven – »dur ikke!« som prinsessen sagde (i 'Klodshans') – men ikke, at det i normativ forstand var ondt, galt eller forfærdeligt.

Det er ikke desto mindre dét – det stærkt normative – man vil sige med *uacceptabelt*, og det kræver, at man ved en insisterende brug, hvor man ser meget fordømmende og forarget ud, og ikke mindst lyder sådan, kan få ordet sådan placeret i sproget, at det bliver den stærkeste afstandtagen, man kan udtrykke, og den hårdeste dom, man kan fælde. Jeg synes, at vi er godt på vej, måske endda så godt kørende, at mange politikere (fx Bent Hansen) og 'debattører' (fx Sørine Gotfredsen) godt kan

slække lidt på kropssproget og den sure, fornærmede stemmeføring.

Måske kan vi også komme så vidt, at vi ikke behøver at sætte ‘fuldstændig’, ‘aldeles’, ‘komplet’ eller ‘helt’ foran, men kan nøjes med roligt at fastslå »Det er uacceptabelt« – og vups: af med hovedet. Problemet er kun, hvad vi så skal bruge af betegnelse for det, der ikke er acceptabelt og samtidig så ligegyldigt, at der ikke er grund til at sige mere – eller noget som helst – om det. Dét er *udfordringen* (s.d.) ifølge gamle Hamlet. (Jf. i øvrigt nysprog* for brugen af ‘u-’.)

Udfordring, udfordre – Det nærmeste vi på moderne dansk kommer et ægte Børge-ord*, om end det i sin nyere brug er af engelsk herkomst (challenge) og desværre fik sig noget af en nedtur med rumfærgen ‘Challenger’ i 1986. I mere snæver og klart defineret forstand er *udfordring* og det *at udfordre* knyttet til æreshandlingen duel – og bag den de oldnordiske tvekampe og traditioner for blodhævn. Udgangspunktet er en eller anden slags krænkelse (reel eller indbildt), hvorpå den, der føler sig krænket, *udfordrer* sin krænker til på duel med sværd eller pistol at afgøre spørgsmålet: enten får vedkommende oprejsning ved at såre eller dræbe sin modstander, eller også får han sin krænkelighed og sit ærestab stadfæstet ved selv at blive såret eller dræbt.

En mild form for duel var udbredt i de tyske studenteforeninger (Burschenschaft) op gennem 1800-tallet, men her gik øvelsen dog kun ud på at redde sig nogle markante snitsår, der – uanset duellens udfald – kunne give ærefulde ar, helst i ansigtet. Senere blev betegnelserne *udfordring/at udfordre* almindelige i fægtning og boksning, og ved præsidentvalget 1959 mellem Nixon og

Kennedy gik de fra sport ind i politik, hvorfra de har spredt sig og *boomt* (s.d.) i alle retninger. Anvendt som sportsmetafor kan udtrykket – med lidt god vilje og overfortolkning – nærme sig den antikke græske idé om kappestrid: ‘agon’, som man kan se flere eksempler på i Homers *Iliade*, 23. sang, hvis man har lyst.

Som Børge-ord* er det i dag svært at definere betydningen af *udfordring* og *udfordre*, for ordene kan bruges i alle mulige sammenhænge – ja, man kan endda *udfordre* sig selv og sine egne meninger og oplevelser: formanden for Etisk Råd betegnede for nylig etik som det »at *udfordre* sine værdier og søge *kompleksiteten* [s.d.]«. I Politikens studietillæg 23.1.11 kunne man i en overskrift læse: »Bøgerne *udfordres* af sjove naboer«, og det er den moderne måde at udtrykke, at for meget fest på kollegiegangen forstyrrer studierne. Men så kan man heldigvis tage kampen op (den dimension er nemlig fulgt med ordene) og *udfordre* sig selv til at gå uden om fredagsbaren (og de sjove naboer) og lige hjem til bøgerne.

Det er straks vanskeligere at se, hvad de ældre skal gøre, når »Psykisk nedslidning er seniores største *udfordring*« (Pol. 21.1.11). Her afslører sig det ideologiske i brugen af disse ord, for der er tale om et nysprog*, hvor ubehagelige kendsgerninger skal have et nyt navn, der ikke blot er neutralt, men stemt *positivt* (s.d.). Der findes ikke længere ‘problemer’, ‘vanskeligheder’, ‘handikap’ eller ‘opgaver’, men alene *udfordringer*: noget, man med glæde tager op, kaster sig ud i (som var det bølgen den blå) og går energisk i lag med.

Kan man intet gøre – fordi man er lam, døv, syg, nedslidt osv. – kan man i det mindste mentalt omdefinere sin selvforståelse, indstille sig på at ‘kæmpe’ og glæde sig til den gode kamp. For ‘kæmpe’ har ikke noget med krig at

gøre, men alene med sport og den *positive* ånd, hvormed man stiller op til konkurrencer og påtager sig hitliste-tænkning*. Der er noget raskt og rørigt over det at 'kæmpe', noget gævt og 'optimistisk', også selvom kampen bliver på det mentale plan – jf. positiv tænkning*.

Udfordring og *udfordre* forvandler således ubehagelige tildragelser og 'uhensigtsmæssige' måder at tænke på til noget *positivt* (s.d.) og godt. Det kan mindske tendensen til *bekymring* (s.d.) og få det bedste frem i mennesker: eufemismer er Guds gave til sproget og bevidstheden. På Hornbæk Skole – fortæller Frederiksborg Amts Avis 13.1.11 – har de fået nogle stole, som det er kropumuligt at sidde på, hvilket da heller ikke er meningen, idet de skal bruges til at øve smidighed, balance osv. Hvad mon sådan nogle stole hedder? Ja, rigtigt gættet: »Krops*udfordrende* taburetter«. Og er man spastiker, er man på samme måde bare 'bevægelses*udfordret*', og de 'åndssvage', som med et pennestrøg blev til 'evnesvage', er nu blevet opgraderet til 'intelligens*udfordrede*'. Hvad med et Ministerium for *udfordring*?

Det er karakteristisk for mange *udfordringer*, at de er noget, man 'står over for', lidt som var det en afgrund eller en grænsebom, og det er ganske forkert opfattet. Når man hører nogen (fx Connie Hedegaard) tale om »de globale klimaudfordringer, vi står over for«, skal man i stedet tænke på, at man står over for en af motionsmaskinerne nede i fitnesscentret, fx løbebåndet, og glæder sig til at komme i gang, i gang med selv at *udfordre* de store *udfordringer*.

Det at *udfordringer* er noget, man 'står over for', hænger i virkeligheden sammen med udgangspunktet: duellen (inkl. fægtning og boksning), og det, at det gælder noget i fremtiden (jf. futurum-ord*). Ved duel på pistol

står man i øvrigt ryg mod ryg, før man i et kort øjeblik 'står over for' hinanden – men det er i denne sammenhæng en bagatel. Når man tænker på duellen som udgangspunktet, er det i øvrigt mærkeligt, at de fleste *udfordringer* i dag ikke har nogen afsender, ingen krænket rival eller drillesyg kværuletant, men bare er der: som om de vokser frem af sig selv, umærkeligt emanerer ud af 'væren og tid' (Heidegger) og pludselig manifesterer sig ved at 'stå foran os'. Som et spøgelse! Til tider globalt.

Den eneste alvorlige vanskelighed (læs *udfordring*) ved det nye og *historiske* (s.d.) u-sprog rammer de få iblandt os, der ikke kan frakoble det gamle duel-billede og derfor ser sværd og kårder, pistoler og pumguns omkring sig, hver gang de hører de kære u-ord. Disse personer må man tage sig omsorgsfuldt af og henvise til kvalificeret u-terapi, så de kan lære – *blive bedre til* (s.d.) – at *forholde sig* (s.d.) til livet i senmoderniteten. Det skal nok gå alt sammen.

Under pres – En slags rulleforretning, hvor man ikke nødvendigvis bliver rullet – det sker dog også – men hvor ens meninger, rettigheder og magt får det glatte lag. Journalister* antager gerne, at det er medierne, der sætter nogen eller noget *under pres*, men det er som regel en større magt og inertie end den, bladsmørere tror sig udstyret med. Det kan være folket, som når regimer kommer *under pres* og falder, eller gode grunde, som når et standpunkt må vige eller en planlagt handling opgives. Det at noget kommer *under pres*, kan altså være tegn på, at demokratiet og det saglige, oplyste argument virker, men for det meste anvendes udtrykket nu, hvor det er kapitalismen og anden rå magt, der virker – som når menneskerettigheder og arbejdsmiljø er *under pres*.

På den måde er der meget, som er *under pres*, og kommer dertil en økonomisk krise og en særlig iver efter at lade så mange penge som muligt glide i borgernes egne lommer, kommer hele velfærdssamfundet *under pres* – ja, det omdannes langsomt til et Netto-samfund, hvor intet fungerer, og borgerne selv må hente varerne på hylderne. Da hjælper det ingen lilleemor, om der kommer nok så meget *fokus på* (s.d.) dit og dat; da er virkeligheden – som Kierkegaard allerede noterede i 1843 – »ofte lige så skuffende, som når man hos en marskandiser læser på et skilt 'Her rulles'. Vil man komme med sit tøj for at få det rullet, så er man narret; thi skiltet er blot til salg.« (SV II,34)

Undersøgelse, ny – Betegnelse for et fænomen, der griber om sig og på én gang er tegn på meget forskellige udviklingsforløb. At medierne ofte rapporterer, at »en *ny undersøgelse* viser...«, peger for det første på, at de fleste nyheder i dag baserer sig på undersøgelser, uanset hvor de kommer fra, hvem der har betalt dem, og deres indholdsmæssige bonitet (repræsentativitet og troværdighed). Det peger igen på, at journalister* i dag ikke arbejder i marken, hverken solo eller som medlem af en 'gravegruppe', men på kontor og dér altovervejende læser eller skimmer de bunker af *nye undersøgelser*, der hver dag vælter ind.

Denne disposition fra mediernes side kan enten skyldes hensynet til og omsorgen for disse undersøgelser, eller at vor tids journalister ikke er uddannet til gravearbejde, men til at bladre og stille enkle spørgsmål til 'forskere' og 'kommentatorer', som de ringer op. Det kan endda være – sagt rent konspirationsteoretisk – at medierne ikke længere har råd til eller ser nogen god gesjæft

i at sende korrespondenter ud i verden, den lokale som den globale. Og endelig kan det være, at der ikke længere foregår så meget nyt, væsentligt eller *historisk* (s.d.) ude i verden, at det lader sig omsætte til nyheder.

Det er der noget, der kunne tyde på, for mange af de *nye undersøgelser*, som medierne fortæller om og underholder med (via 'debattører' og 'skarpe' studieværter), er igangsat og betalt af medierne selv – »en *ny undersøgelse*, foretaget af Opinion for Jyllandsposten, siger...« Denne fremgangsmåde har den fordel, at medierne kan planlægge deres nyheder i god tid og sørge for, at de ikke er de samme som hos konkurrenterne. Og DR-Nyheder, der kun har ganske få medarbejdere tilbage, kan nøjes med at lade den, der er på vagt, stå tidligt op og læse morgenaviserne for at få et rigt og varieret udbud af nyheder.

Fænomenet *nye undersøgelser* viser også, at den statistiske videnstilgang har sejret over alle andre, for der er sjældent tale om, at nogen som sådan undersøger noget, gør sammenlignende studier på et råmateriale eller kritisk gennemanalyserer værker og dokumenter. Man spørger og tæller svar, sætter dem i kolonner og procenter, og så springer konklusionerne frem. Med regneark, powerpoint og sms-spørgsmål/svar til faste fokusgrupper går det som en leg. Politikens økonomitillæg kunne 9.2.11 oplyse, at en *ny undersøgelse* af professor T. Casciaro i Canada viser, at kvindelige Oscarvindere's ægteskab i gennemsnit varer 4,3 år, mens deres Oscarnominerede søstres ægteskab i snit holder i 9,5 år. Det er da *tankevæk-kende* (s.d.).

På den måde kan alle fra 9. klasse over diverse ph.d.-studerende til egentlige 'forskere' producere *nye undersøgelser*, til brug for klassens projektopgave, den akademiske grad eller den høje forskning – alle kommer de i avisen,

og det er ganske vist. Oprettelsen af Videnskabsministeriet 2001 har – foruden fusioner af en række småinstitutioner og iværksættelse af nye akademiske etiketter – tydeligvis styrket anvendelsen af statistik som ‘værktøj’ til at komme hurtigt ‘fra forskning til faktura’, jf. pilotprojektet ‘Bjørn Lomborg’.

Nye undersøgelser har den sidegevinst – oven i at vi hele tiden bliver klogere og klogere – at de stimulerer det kulturelle grundtema om *udfordringer* (s.d.), og kan man fastholde, at den nye indsigt fremtræder *positivt* (s.d.), ‘vinkler’ sig *positivt*, så er der ingen tvivl om, at vi også vil kunne se mere *begejstring* (s.d.) omkring os end *bekymring* (s.d.). *Quod erat demonstrandum*. – Se også *100 millioner, 72 %, 4 ud af 5* og *journalistik**.

Unik – se *Enestående*. Mere enkelt, raffineret og mindre anmassende end dette. Er man *unik* i tilstrækkelig *unik* grad, kan man kalde sig et ‘unikum’, og er der flere af den slags samlet på én gang – virkelig *historisk* (s.d.) – taler man om ‘unika’. Tillykke med det.

Utroligt – Om alt, hvad man ikke kan eller vil tro på, men samtidig er vældig benøvet over: »Jamen, det er da helt *utroligt!*«, »Hendes spil er ganske *utroligt*.« (ikke Wozniacki, men Mutter) og »Det er *utroligt*, som det vrimler med bullshit* i denne bog.« I slægt med *begejstring* (s.d.) og *fascinerende* (s.d.).

Verdensklasse, verdensmestre – At tænke i *verdensklasse* er at være besat af hitliste-tænkning* og SUG*, grænsende til bokseren Cassius Clays (Muhammed Alis) berømte skryderi: »I’m the Greatest!« tilbage i 1964. *Verdensmester* er dog sjældent noget, man er, men noget, man gerne vil

være – således et ord tæt på kategorien futurum-ord*. Anvendes altid besværgende, som om man tiltror sig selv evner og kræfter a la baron von Münchhausen, der – efter et styrt i en dyb grøft – hævdede, at han løftede sig selv og sin hest op ved at trække sig i sine hovedhår.

Betegnelserne står i grell modsætning til det mere beskedne udtryk om at *blive bedre til* (s.d.) noget, og det er, fordi der står meget mere på spil – ofte en *ny PISA-undersøgelse* (s.d.), der lader det med *verdensklasse* have meget lange udsigter. Egentlig er der jo ikke noget galt i at gå i 1. klasse, slet ikke med Pings ord hos Storm P: »First class!« Når danskere vil lege *verdensmestre* – ved at tale sig til at tro, at de bliver det – så ligner resultatet beskæmmende nok mere det, som samme Ping kommenterer med »Humbum« (cirkusdansk for 'humbug').

Åbne op for – Ikke ølstuejargon eller fra de glade dage, da Muren faldt, men mere et ord fra den psykologiske 'værktøjskasse' (som man da kan *åbne for*, idet *op* er komplet overflødig): noget med ikke at være så stædig, afklaret og kategorisk, men *åbne op for* sine følelser og give alt det 'alternative' en chance. Det er i høj grad det 'spirituelle' og den spirituelle *begejstring* (s.d.), man skal lære at *åbne op for*. Kan eller vil man ikke *åbne op for* sit 'sande selv' og tage imod al den *mangfoldighed* (s.d.), verden er så rig på, så er man 'traditionel' og 'groet fast' i gamle, snævre tankemønstre – man er ikke *kanon* (s.d.), men beton. Mange i Dansk Folkeparti har let ved at *åbne op for* de nationale følelser (Blut und Boden, se LTI*), men bryder sig ikke om at *åbne op for* grænserne – paradoksalt nok to sider af samme sag.

Leksikon

Bullshit

Møgord eller mundlort, som består i at snakke udenom ved enten at lyve, omskrive, forskønne eller blot fremføre tåbeligheder. Optræder i mild form som såkaldt 'varm luft' og i management- og coachingindustrien som 'varm luft i ringbind' – så er det nemmere at arkivere. Bullshit er et af de bedste eksempler på, at Søren Kierkegaard har ret i følgende iagttagelse: »Hvor ironisk, at just ved sproget kan mennesket degradere sig selv under det umælende – thi et vrøvlhoved er virkelig en lavere bestemmelse end et umælende.« (Pap. XI-2 A147)

Et godt, men også ret overbærende udtryk for bullshit, der ligefrem forbinder menneske og dyr, er: »Lirum og larum, og katten gør æg.« Fænomenet kan nærmere studeres i H.G. Frankfurts *Om bullshit* (1986, da. udg. 2005) og adskillige steder 'ude i samfundet'.

Børge-ord

Ord, som kan betyde næsten alt: et såkaldt universalord, som får sin betydning af sammenhængen, udtalen og mimikken – derfor bedre anvendt i tale end i skrift. Opkaldt efter ungdomsmagasinet *Børge*, der udkom i midten af 1960'erne som en lidt mere fræk konkurrent til det pæne og dydige *Vi Unge*. *Børge* blev anledning til, at ordet 'børge' kunne inddrages og anvendes i næsten alle livets sammenhænge.

Som verbum kunne 'børge' betegne alt fra at drille, nusse, slå, drikke, bolle, drive den af og sove – eksempelvis: »Hvis ikke du stopper, børger jeg dig en« (en knyt-næve lige i ansigtet); »Skal vi ikke børge?« (gå i seng sammen); »Hold så op med at børge mig på den måde!« (drille, tale nedsættende) og »Jeg tror, at jeg går ind og børger lidt« (tager en lur, spiller på guitar).

Som substantiv kunne 'børge' træde i stedet for 'næse', 'hage', 'pik', 'bumser', 'røv', 'knallert', 'snade', 'øse' og meget andet: var man i tvivl, skulle man blot følge øjnene og visse gestiske tegn – mellem drenge ville udtrykket »Hun har en stram børge« helt afgjort hentyde til pigens kusse.

Som adjektiv var 'børget' i reglen synonym for 'bøvet', men kunne også betyde 'fræk', 'stolt', 'liderlig', 'dorsk', 'irriterende' osv. Fordelen ved at tale borgesprog var i nogle få år (lige så længe, som *Børge* udkom), at de unge kunne tale sammen, uden at de voksne – og lærerne – kunne følge med i, hvad de talte om. Men snart lærte de voksne nogle af betydningerne og troede så fejlagtigt, at de unge hele tiden var frække. Deraf opstod 'generationskløften', som først delvis blev overvundet, da alle ville være unge – og blev det. Siden nøjes vi med at sætte et plustegn på, når de unge bliver lidt mindre unge: '30+', '40+', '50+', '60+' osv.

I den forstand er vi alle blevet Børger, og en ungdommelige Kennedy (40+) ville i Berlin anno 2011 have sagt: »Ich bin ein Børge!«

Futurum-ord

Ord og vendinger, der handler om noget, man kan gøre, men næppe får gjort – noget, der ikke sker nu (eller skal ske nu), men må ske i fremtiden. Man kunne også tale

om Valdemar Atterdag-ord, for det er betegnende for disse ord, at de udskyder noget, ligesom når en radiovært afbryder sin gæst med »Ja, det vender vi tilbage til senere« og så aldrig gør det. Fordelen ved futurum-ord er, at man erklærer sin gode vilje og tilkendegiver, at noget forestår, men også at man foreløbig ikke behøver at foretage sig mere, ikke behøver at tage stilling og da slet ikke behøver at skride til handling.

Det er en sproglig parallel til det at 'sende en sag i udvalg', for så længe den er der, kan man 'træde vande' (GTM*). Ud over dette 'udsættende' ved alle futurum-ord har de fleste også noget besværgende over sig, en reminiscens af magisk tænkning, og har det ikke anden effekt end at *signalere* (s.d.) håb og trykthed, er dét da også værd at notere sig. Futurum-ord er meget anvendt af politikere og andre meningsmagere.

Gitte-ord

Typiske ord og vendinger, som i begyndelsen af 1980'erne gik ind i sproget, fordi forfatteren Per Højholt var så uforsigtig at aflytte Gittes samtaler med veninden Susanne og derpå oplæse dem i radioen og udsende dem på plade og i bogform (samlet udgave 1984). Omtalt som *Gittes monologer*, fordi der var tale om telefonsamtaler, hvor Højholts ellers avancerede elektroniske udstyr ikke magtede at få Susannes replikker med. Det fik den konsekvens, at Gitte kom til at fremstå som et snakkehoved, der slet ikke var interesseret i sin venindes gøren og laden, og det er sikkert meget uretfærdigt. Gitte var gift med Preben, og de var tit på udflugter i deres elskede Toyota Corolla. Især kendt for sit jyske »Ikk' oss'« og vendingen »Jeg var hel' lost, altså.«

GTM

Forkortelse for Gammel TaleMåde, som vi her vil forbigå i tavshed. Ikke fordi den er gået af mode, men fordi den ikke er typisk for den moderne jargon, og da den i øvrigt anvendes med måde. Kan ofte efterspores i T. Vogel-Jørgensens *Bevingede ord* (1940 og senere).

Hitliste-tænkning

En særlig tendens til at rangordne præstationer, begivenheder og oplevelser, så man kan indplacere sit eget bidrag (eller det, der nu skal fremhæves) på en liste, der registrerer de første 10 eller 20 pladser. Det handler om at være – eller at være omtalt som – den bedste, den største, den mest fantastiske osv., kort sagt: her gælder det ikke kun om at være i *verdensklasse* (s.d.), men om at have en topplacering, som kan specificeres ved et tal eller lignende. Hitliste-tænkning går dog også efter de usædvanlige solopræstationer (»Den eneste, der hørte Lenins sidste suk.«), og de fleste turistbrochurer og guidebøger er rige på den slags markeringer (»Den mindste ølstue i München«, »Den ældste stavkirke nord for Hardangerfjorden«).

Hitliste-tænkning er ikke det samme som 'bestseller-tænkning', men ligner denne en smule, idet der bag det *enestående* (s.d.), den glamourøse førstestplacering (til nød en andenplacering: »Kun overgået af XX«), vibrerer en voldsom interesse for og imponerethed over de mange penge, det hele afstedkommer. Foruden at liste og 'ranke' alting viser hitliste-tænkning sig i den mere og mere udbredte tendens til at uddele 'priser' til alle og enhver. Hver sektor af kulturen har sine Grammyfester, og enhver lokalavis har altid en *begejstret* (s.d.) historie om, hvem der blev årets 'cyklist', 'havenisse' eller fik prisen

for 'bedste nabokiks'. Får man ikke jævnlige en pris, bliver man med garanti nomineret til en, og det er også værd at nævne og føre på sit visitkort.

Når hitliste-tænkning kombinerer sig med statistik (se *100 millioner*) og jagten på det *unikke* (s.d.), så har såvel SUG* som megen journalistik* gyldne dage. I ukyndige hænder er hitliste-tænkning særdeles farlig og kan føre til varige skader, jf. Jørgen de Mylius, der nu i mange år kun har kunnet sige 'hit' og 'hits', men til gengæld er kronisk *begejstret* (s.d.) og 'tænder lige på stedet'.

Journalistik, journalister

Betegnelse for en faglig færdighed, som man lærer på særlige uddannelsessteder; meget eftertragtet fordi den hurtigt højner de studerendes selvværd i retning af SUG* og via flere medier giver adgang til den attråede kendisverden. På journalistuddannelsen lærer man om statistik (se *100 millioner* og *Undersøgelse, ny*), voxpop*, hitliste-tænkning* og spørgeteknik (tidligere kaldet interview). I sidstnævnte disciplin anvender man en moderniseret udgave af *Spørge Jørgen*, idet man skal lære ikke at stille totalt dumme spørgsmål, som der ikke kan svares på, men alene halvdumme og såkaldt 'frugtbare' spørgsmål.

Disse fordeler sig i tre kategorier: 'konsekvensspørgsmål', 'opsamlingsspørgsmål' og 'tilstandsspørgsmål'. Taler man fx med en brandmand, der forklarer, at når man hælder benzin på et bål, flammer det farligt op, så skal man spørge til konsekvensen, fx »Hvad kan vi så lære af det?« – hvorefter den gode brandmand vil omformulere og måske uddybe, hvad han lige har sagt. Derpå skal der af hensyn til læseren/lytteren/seeren sammenfattes, fx »Man kan altså sige, at det er farligt at kaste benzin på et bål?« Endelig gælder det om at få det personlige i brand-

manden i tale, og da han lige har mistet sin søn, der desværre anvendte benzin til at tænde op i grillen med, så er det oplagt med følgende: »Hvordan har du det med det?«

For de journalister, der – ligesom nogle af de gamle i faget – har svært ved at lære denne faglige *kant* (s.d.), har en række aviser nedsat såkaldte ‘gravegrupper’, hvor man lærer at grave sig ned. Det blev tidligere kaldt ‘dybdeboerende journalistik’, men det var dengang, hvor reporteren kom op igen med et eller andet. I dag gælder det blot om at finde en ‘journalistisk vinkel’ (og 2-3 specialister, såkaldte ‘forskere’), så kører teksten frem af sig selv. Og så er der den gamle metode, der følger regnetimernes tilbagevendende øvelse: ‘Nej, det kan vi ikke, altså må vi låne’ = »Uden saks og klistre ingen journalister!« (GTM*)

Moderne journalistik bekender sig gennemgående til Søren Kierkegaards »Subjektiviteten er sandheden« og har således hævet sig over enhver kritik af prioritering og formvalg. Ja, kritisk journalistik er stort set et overstået kapitel. Når den journalistiske SUG* går højt, kalder man pressen for ‘den fjerde statsmagt’, og hvert år uddeler man – i overværelse af chefen for den første statsmagt – en dummebøde (kaldet Cavling-prisen) til den kollega, der i årets løb mest eklatant har vendt den journalistiske *udfordring* (s.d.) på hovedet og antaget, at objektiviteten er sandheden.

LTI

Forkortelse for *Lingua Tertii Imperii*, den tyske romanist og filolog Victor Klemperers (1881-1960) latinske betegnelse for Det Tredje Riges sprog, dvs. de særlige ord og vendinger, der karakteriserede Nazitysklands politik, embedsværk og propaganda. Klemperer gjorde sine iagtt-

gelsler og analyser i samtiden (1933-45), i høj grad ansporet af den skæbne, han selv fik som (i øvrigt sekulariseret) jøde, og som alene friholdt ham fra den visse død i en af udryddelseslejrene, fordi han var gift med en såkaldt arier, og fordi briternes voldsomme bombardement af Dresden i krigens sidste fase fik forpurret den 'Endlösung' af det 'jødiske spørgsmål', som ellers var planlagt.

Klemperer var indtil 1934 og på ny fra 1945 professor ved Technische Hochschule i Dresden, byens universitet, hvad det efter Murens fald også er blevet omdøbt til. Resultatet af Klemperers arbejde med at notere, dokumentere og karakterisere den nazistiske begrebsverden og anvendelse af det tyske ordforråd foreligger i bogen *LTI – en filologs notesbog* (1947; da. udg. 2010). Denne bog er en guldgrube af iagttagelser af, hvordan ord og vendinger udtrykker et bestemt tankesæt og afspejler en særlig kulturel mentalitet.

Anførte sidehenvisninger går til den danske udgave. Klemperers store dagbogsværk fra 1933-45 er udkommet under titlen *Jeg vil aflægge vidnesbyrd til det sidste* (1995, da. udg. 2000), og hans iagttagelser af kultur og sprog bekræftes til fulde af Sebastian Haffners *En tyskers historie. Erindringer 1914-1933*, skrevet 1939, men først udgivet 2000 (da. udg. 2001/2003).

Studier i LTI kan suppleres med studier i det sprog og betydningsunivers, som filosofen (og senere nazisten) Martin Heidegger udviklede i *Væren og tid* (1927, da. udg. 2007), og som ligger tæt op ad den nazistiske 'Blut und Boden'-ideologi om racen (blodet), fædrelandet og bonden (jorden) og den tyske ånd. Hudflettet åndfuldt og elegant af filosofen T.W. Adorno i *Egentlighedens jargon. Om den tyske ideologi* (1964, da. udg. 2008).

Nysprog

George Orwells (1903-50) betegnelse for det sprog (newspeak), han lader Engsoc-regimet i fremtidsromanen (dystopien) *1984* betjene sig af. Betegnelsen er senere blevet et synonym for politisk propaganda og forvrænget magtlegitimering, hvor man danner nye ord, udrydder gamle, indskrænker betydninger eller omgør sådanne, så befolkningen efterhånden bliver ude af stand til at tænke en kættersk tanke. Fx forsvinder ordet og tanken 'frihed', idet 'fri' kun kan benyttes i trivielle sætninger som »hunden er fri for lopper«.

En vigtig gruppe nydannelser er de såkaldte eufemismer, forskønnende betegnelser for særlige institutioner og situationer, fx 'glædeslejr' (tvangsarbejdslejr) og 'Minipax' (Ministeriet for Fred = Krigsministeriet) – næsten svarende til vores 'Udlændingenservice' (indvandringskontrol) og 'høreudfordret' (døvhed). Et andet karakteristisk træk består i at sætte 'u-' foran et godt kerneord, hvis man vil udtrykke dets modsætning og samtidig undgå at omtale denne ved et eget og uheldigt navn, fx 'ugod' for at slippe af med det negative og skræmmende 'dårlig' eller 'ond'.

Orwell giver selv en nærmere beskrivelse af nysprog i tillægget til *1984* (1949, da. udg. s.å.; 1980-udg. s. 237-45), og her skønner han, at nysprog først vil være helt udviklet og gennemført omkring 2050. Vi er vel godt på vej, men offentlige anlægsarbejder har det jo med at overskride både pris og tidsramme.

Positiv tænkning

En tilbagevendende halvfilosofisk vilje til at forvandle ærgrelse og *bekymringer* (s.d.) til noget godt og lovende. Det startede med Sokrates, der en dag fik nok af sin kone,

rappenskralden Xantippe, og begav sig ud på Athens agora for at forkynde det glade budskab om *dialog* (s.d.). Det kom han desværre galt af sted med, som senere Jesus med sit om frelse og evig salighed (jf. *Drømme*), men begge regnes for grundlæggere af den kultur, der som sit motto fik »Always look on the bright side of life«.

Udviklingen af *positiv* (s.d.) tænkning tog voldsom fart i oplysningstiden (egtl. 'optimismetiden'), hvor man endog troede på forstandens perfektibilitet; men så dykkede den med Marx, Freud og kritisk teori, der mente, at der var mere undertrykkelse, fremmedgjorthed og ubevidsthed i omløb end som så. Tog revanche med Arthur Janovs primalskrig, John Lennons *Imagine*-projekt og Dalai Lamas gode humør og fandt sin moderne form med Axel Honneths smidige anerkendelsesbegreb og den stadiige strøm af 'life coaches', 'optimistic bias' og 'positiv psykologi', der i den sidste snes år er udgået fra USA – til erstatning af tidligere tiders 'amerikansk olie'.

Positiv tænkning har tre niveauer. For det første er der den opfattelse, at alt *faktisk* (s.d.) udvikler sig til det bedre og har gjort det uafbrudt siden Ruder Konges tid, og her viser flere *nye undersøgelser* (s.d.), at Danmark rummer verdens lykkeligste folk, mens USA kun er nr. 150 på 'The Happy Planet Index' (jf. hitliste-tænkning*). For det andet er der den metafysiske bestemmelse, at al udvikling af indre nødvendighed går mod det bedre, fx G.W.F. Hegels tanke om, at Verdensåndens gang gennem historien giver os mere og mere frihed, eller Vor Fords tanke om, at Teknikkens gang gennem samme giver os mere og mere forbrug og glæde (jf. A. Huxley: *Fagre nye verden*, 1932, da. udg. s.å.). Endelig er der den selvforførende mentalitet og håbefulde livsindstilling, som går ud på hele tiden og i enhver situation at tænke og føle positivt om alting, idet

man lægger kritik og *bekymring* (s.d.) bag sig og holder sig til *fremadrettet* (s.d.) optimisme.

Ernst Bloch skrev engang en stor bog om *Håbets princip* (1959), og havde han kendt den moderne udgave af positiv tænkning, var fremstillingen kulmineret med denne. Fænomenet er til gengæld kritisk og amerikansk – to begreber, der normalt udelukker hinanden – belyst i Barbara Ehrenreichs *Smile or die. How positive Thinking Fooled America & The World*, 2009. Grænserne for positiv tænkning skildres også i den norske film *Kunsten at tænke negativt* (Bård Breien 2009), hvor alt det negative – brok, kritik og mismod – tales ned i en fint hæklet brækpose. Så er det væk.

SUG

Forkortelse for netværket Selvovervurdering Uden Grænser, som gennem de senere år har vokset sig meget stort. En videreførelse af interessegruppen 'Innovativ Selvevaluering', der i begyndelsen af 1990'erne forlod 'Narcissistisk Aktionsfront'. Der har været en enkelt udbryder fra SUG, den såkaldte Blærerøven, der senere opfandt de populære 'selvposeringskøkkener'.

Voxpop

Forkortelse for Vox Populi (lat. folkets røst). En særlig journalistik*, hvor man udspørger nogle tilfældige mennesker i et indkøbscenter, på et møntvaskeri eller i en sauna om, hvad de mener i en given sag. Blev i DR-radio tidligere gerne foretaget i kvarteret omkring Rosenørns Allé, nu i området mellem Ørestaden og Englandsvej. En billig og meget demokratisk måde at teste folkets mening på, blot man tjekker, at alle de adspurgte ikke er medlem af CEPOS.

Efterord

68 ordbogsord og 12 opslag i det tilhørende leksikon må være nok. Jeg ved ikke helt, hvor det saglige, det kritiske og det pjattede henholdsvis begynder og slutter, eller hvornår det fagligt-filologiske, det polemisk-vrisne (Jeronimus-masken) og det fjollede-fabulerende tager overhånd. Det eneste, jeg ved, er, at det hele udspringer af en over lang tid oparbejdet ærgrelse over, at vi relativt få, der trods alt kan tale dansk og har det som – med et ældre udtryk – vort modersmål, gør det så dårligt og lemfældigt, som tilfældet er. At vi ikke vil mere personlighed og ikke har mere omtanke for prægning og nuancer.

Som det skulle være fremgået, er jeg ikke optaget af vulgært sprog, slang, dårlig udtale, bandeord og alt muligt andet, man kan blive irriteret og måske forarget over, men om slaphed, følgagtighed og fantasiløs konformitet – hvad jeg selv tidligere har kaldt ‘lemmingsproget’ (*At realisere sig selv*, 2005, s. 11-20). Bortset fra tendensen til at overdrive og gøre sensationer ud af enhver almindelig tildragelse, til at forvandle besværligheder og urimeligheder til leg og sport, og til at fremhæve det energiske og positive, synes det mest gennemgående i tidens talemåder og floskler at være at *udskyde* beslutninger: at træde vande og undgå forpligtende afgørelser.

Det ligner dobbeltfiguren ‘på den ene side og på den anden side’, hvor man viser, at man har sans for såvel *pro* som *contra*, men dog lusker udenom og ikke vil risikere

noget. Bliver man bedt om at bedømme et bestemt scenario, ser man ofte svaret: »Jo, helt bestemt... Men på den anden kan det jo også være...« Angsten for at træde i karakter er ret udtalt: der er jo så meget, vi må *forholde os til*, have en *dialog* om, *blive bedre til* osv. Halvt Valdemar Atterdag-tænkning, halvt besværgelser og ufordøjet metaforik. Sproget er på arbejde, men stort set kun for at tale udenom eller udsætte; deraf konstruktionen futurum-ord. Det uheldige er, at sproget (og især bevidstheden) har fået tinnitus og mistet sin ellers stolte boomerang-effekt.

Undervejs har jeg gjort honnør for Per Højholt og ikke uden grund. Der er digtere, der er finurlige sprogfornyere (som F.P. Jac), og der er andre, der er sprogkritikere, også helt ind i kernen af deres egen digtning, og en sådan var Højholt. I sine *Gitte-monologer* holdt han frikvarter, men alvorligt frikvarter, og hans årvågne sprogkritik kom på den måde meget længere ud og gav årtiers strenge arbejde med sprogets luner og praksis et muntert og bidende efterspil.

Lidt anderledes kom det til at forløbe for den anden af de store sprogkritikere blandt de nyere digtere, Dan Turèll, der i showformen fandt en måde at spidde og vrænge ad tidens talemåder på, så de faldt til jorden eller steg op og fik nyt liv – »Sommetider blir det bare FOR MEGET – mand!« Flere har taget fejl af Turèlls omgang med sproget og ment, at han kun var ude på at pjatte, provokere og posere, men han var mere moralsk end som så, tenderende det konservative, såfremt munden bør tænke sig om, før den taler. Hans egen nåede det.

Andre kunne nævnes, hvis man kigger længere tilbage – Leif Panduro ikke mindst med 'Holdningsløse tidende' – og når jeg savner de 'gamle' og fändenivoldske sprog-

revsere så meget, som jeg gør, hænger det i første omgang sammen med, at der ikke rigtig er dukket nye op, der vil noget. I anden omgang med, at de sproglige dumheder og floskler ser ud til at være trængt længere ud og ind. Modersmålet er – som Benny Andersen skrev om, og Svante sang om – blevet et ‘muddermaal’, og det giver jord i hovedet.

Slut prut

Mit liv er aldeles meningsløst. Når jeg betragter dets forskellige epoker, da går det med mit liv som med det ord 'Schnur' i leksikonet, der for det første betyder en snor, for det andet en sønnkone. Det manglede blot, at det ord 'Schnur' for det tredje skulle betyde en kamel, for det fjerde en støvekost.

S. Kierkegaard: *Enten-Eller* (SV II,38)